

399

Պրոֆ. Ա. Տերյանը

ՀԱՅՈՑ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

XIX — XX դ. դ.

(Սլավոված գաստիստություններ)
Ճեռագրի իրավունքով

ՄՐԱԿ VII

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԱՀԱՆՐԱԴՐՈՒՅՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

Դրոֆ. Ա. Տերտերյան

ՀԱՅՈՑ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

XIX-XX դ.դ.

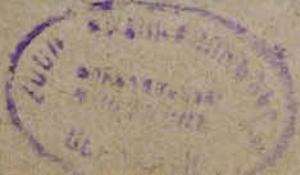
(սղագրված դասախոսություններ)

Հ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

I.

Հակոբ Հակոբյանը միանգամայն առանձնահատուկ
տեղ է բռնում հայ գրականության պատմության մեջ:
Նու իր պոեզիայով բերում է մի ամբողջ նոր աշխարհ,
թարմ թեմաներ և գեղարվեստական նոր մոտեկում դե-
պի շոշափան նյութերը: Գործարան, աշխատանք, դա-
սակարգային կորից, բանվորական պայքարի հատու-
կենքը՝ գործադուլ, հեղափոխական հեռանկարներ-այս
բոլորը մի նոր Ամերիկա բացես հայ գրականության մեջ
և, հասկանալի յե, վոր նոր բանաստեղծի շուրջը բորբոք-
վես մի զերմ կորից՝ նրան ճանաչելու կամ ժխտելու
ուղղությամբ:

Քննադատներից վուսանք աշխատել են Հակոբյանին
կտրել, հայ պոեզիայից, հայ պոեզիայի նշանավոր դեմ-
քերից՝ Հովհաննես Հովհաննիսյանից, Թումանյանից:
Նրան առանձնապրել են, իբրև թէ՝ մեծարելու համար:
Սա, ի հարկե, սխալ կարծիք է: Հակոբյանն իր ինտեր-
նալիոնալիկմով հանդերձ, հայ գրական գեմոկրատական
հոսանքի հետ շատ սերտ կապված է. իբրև բանաստեղծ,
նա սպոնզր պես ձեռի է հայ գրականության լավագույն

891.39.09
5-54

ԱՅՀԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

տենդօնցները և այս իշտատով, շատ ճիշտ է նկատել Կիր-
պոտինը, ասելով թե՝ «Հակոբյանի ստեղծագործությունը
մեկ կամուրջ է հանդիսանում Նախահեղափոխական գրա-
կանության լավագույն ավանդների և խորհրդային պոե-
տիայի միջև»։ Վոր Հակոբ Հակոբյանը սերտ կերպով կապ-
ված է յեղել հայ գեմոկրատական գրականության հետ,
սրա լավագույն ապացույցներից մեկն ել այն ե, վոր Հակոբ-
յանին զնորմագին վողջունել ծն մեր հայ գեմոկրատական
լավագույն գրողները, առանձնապես հայ գեմոկրատական գրող-
ներից սրանք, վորոնք դասագրքեր են կազմել, վորոնք հայ
գրականության հետ կապված են յեղել թե իբրև դա-
սագիրք կազմողներ, թե իբրև ուսուցիչներ։ Այսպես որինակ,
շատ բնորոշ ե, վոր մեր մանկավարժ Հավարոս Աղայանը,
վոր Միաժամանակ և ժողովրդական բանաստեղծ ե, վորը
յերգել ե աշխատավոր գյուղացիության ցավն ու դարդը,
վորը գրել ե իր «Սերմնացանը», ինչպես Նաև «Ճախարակը»,
այս Ղազարոս Աղայանը սիրով իր դասագրքերի մեջ տեղ
ե տվել Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործությանը, և շատ
հասկանալի յե, վոր Հակոբ Հակոբյանը Ղազարոս Աղա-
յանի դասագրքերում տեղ է գտել իր ստեղծագործու-
թյան այն տարրերով, վորն ընդունել և սիրել է Ղազա-
րոս Աղայանը։ Որինակ, Ղազարոս Աղայանը սիրով տպել
ե նրա «Նամաւ ու Ղեյրաթը»։

Թումանյանը և Աղայանը, իբրև գրականության
գրեստումատիա կազմողներ, իբրևն նշանավոր «Հայ գրող-
ներ» ժողովաճպի մեջ սեղ տեղ են տվել Հակոբ Հակոբ-
յանի թե ինքնուրույն, և թե Բարգմանական վոտանավոր-
ներին։ Մինչդեռ խոշոր բուրժուազիայի գաղափարախոսները

և այս դասակարգի մանկավարժերը Հակոբ Հակոբյանին
իրենց զառապքերի մեջ տեղ չելին տալիս։ Այսպես, որի-
նակ, Գրիգոր Վանցյանի «Հայ հեղինակների» մեջ բա-
յակայում է Հակոբ Հակոբյանը, իսկ մենք գրտենք.
Վոր Վանցյանը իր դասագրքը հրատարակել է 1904թվին,
այսինքն՝ այն ժամանակ, յերբ բանաստեղծը մեր գրակա-
նության մեջ արդեն իր ամուր տեղն ուներ։ Այդ դժո-
կրատական գրողների հետ միասին շատ ջերմ վերա-
բերմունք ցույց տվեցին Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագոր-
ծությանը նաև հայ յերաժիշտները և Հակոբ Հակոբ-
յանի վոտանավորներից մի քանիսը, ձայնագրվելով ու
ներդաշնակվելով, հայ դեմոկրատական ու բանվորական
շրջաններում շատ տարածված եյին։ Այս յերգերից են
որինակ՝ «Ապրել մրայն», «Զարկ, զարկ, ընկեր»,
«Դարբին» և այլն։ Մինչդեռ Լեռն իր գրականության
պատմության մեջ Հակոբ Հակոբյանին վոշ մի առաջ
շր տալիս, Արթանես Փափազյանը, այս գեղմոկրատական
հեղինակը, թե՛ շատ սեղմ կերպով, այնուամենայնիվ
իր գրականության պատմության մեջ Հակոբ Հակոբյանի
ստեղծագործությանը նվիրել է մի քանի ծջեր, և, վոր
կարենալով են Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության
մասին Փափազյանը խոսել է համակրանքով։ Բայց, սրա
հետ միասին, պետք է նկատել, վոր նա մեր յերգչին
ավել է շատ շփոթ և հակասական մի գնահատական։
Փափազյանը պետքում է. վոր Հակոբյանի առաջին գրա-
կան փորձերը, ինչպես ինքն ասում է՝ «մրայն քնարա-
կան են յեզնը»։ Յերեքի ուզում է ասել, վոր այս վտա-
նավորները մրայն անձնական բնույթ են կրում, բայց

պետք է զարմանալ, վոր նոյն Փափազյանն այս նույն
անձնական բնույթը տեսնում է նաև Հակոբ Հակոբյանի
վերջին գործերի մեջ, որինակ «Նոր Խոավոտ» պոեմի
մեջ, վորի մասին Փափազյանը գրում է . «Հակոբ Հա-
կոբյանի ամենավերջին գործն ունի անձնական ասրումնեւ
որ և վշտերի արտահայտության բնույթ»:

Ինչ է դուրս գալիս, վոր լիրիկականությունը, հենց
նոյն Փափազյանի պնդումով, առկա յէ յեղեւ Հակոբ
Հակոբյանի թէ գրական յերախայրիքի, թէ՝ նրա հետագ
նշանավոր գործերի մեջ: Փափազյանի այս հակասությունը
մեզ առիթ է տալիս յենթադրելու, վոր նա Հակոբ Հա-
կոբյանի առաջին յերգերին քնարական տիտղոս տալով:
Թերեւս, սրանով ուզում է հասկացնել, վոր դրանք, իր
կարծիքով, կուտ գեղարվեստական արժեք ունեցող, վոշ առն
դնելով, վոշ միտումնավոր յերկեր են:

Այս կարծիքը, թերեւս, ճիշտ է, վորովհետեւ Փափա-
յանը Հակոբյանի վերջին տարիներին գրած լավագույն քս
զաքական պոեմին, վորից բնորում է նա մի շարք նմուշ-
ներ և հիշատակում է Հակոբ Հակոբյանի այնպիսի բ-
նաստեղծական գործերը, ինչպիսիք են՝ «Յետել» ես, ըն-
կօր», «Մեռան, շկորան», «Հեյ, ձեզ մատաղ»,- այս
բոլորը Փափազյանի համար հայտնայեն միտումնավոր և
քարոզչականքնութ ունեն:

Այս հանգամանքը նկատի առնելով, զարմանալի չի,
վոր Հակոբ Հակոբյանն իր մասին գրող քննադատներին
հիշատակելով, Վ. Փափազյանի անունը չի տալիս, հայտ-
նում է, վոր Եղոն իր գրականության պատմության մեջ
Հակոբյանի մասին չի խոսել և Հակոբ Հակոբյանը լրում

ե, վոր Կրթանես Փափազյանն իր մասին խոսել է, այս
լուրջունը վորոշ գնահատական և Փափազյանի այդ շրոր
կարծիքի:

Գալով բուրժուական գրողների և քննադատների՝ Հակոբ
Հակոբյանի նկատմամբ ուժեցամ վերաբերմունքին, պետք է
ասենք, վոր ինտերնացիոնալիստ գրող Հակոբյանը հա-
լանչել է նրանց կողմից: Հակոբյանի գեմ ճառայել է
մի կողմից՝ ցարական գրադնադատությունը - ցենզուրան,
և մյուս կողմից՝ բուրժուական տիրապետող հասարակական
կարծիքը:

Ինչ է սրա պատճառը: Արա պատճառը այն է, վոր Հակոբ-
յանին ընդունել և գրվատել, սա նշանակում է ընդունել
և գրվատել գալիք հեղափոխությունը: Այս բանն ի հարկե,
շնորհ կարող իրենց թույլ տալ վոչ ցարական ցենզուրան,
վոչ ել բուրժուական հասարակական կարծիքը: Հակոբյանին
ընդունել և գրվատել են առաջավոր բանվորները և նրանց
իդեոլոգները, լորոնք մեծարել են Հակոբյանին և նրան
համարել հեղափոխության մոնետիկը: Մենք նոր տեսանք,
վոր դժմոկրատ Փափազյանը Հակոբ Հակոբյանի յերախայրիքը
համարում ե լիրիկան, ործման և գրական մոռեցում ե
ուժեցել այս յերախայրիքին: Բայց այդ յերախայրիքը չի
գնահատուել նացիոնալիստական բուրժուական, և յօրը
Հակոբ Հակոբյանը 1899 թվին հրատարակեց իր բանա-
տեղմանթյունների ժողովածուն, և նոր Թարթ որդանի մեջ
գնադատ Միքան Բերբերյանը մրանգամայն բայցասական
կարծիք հայտնեց Հակոբ Հակոբյանի այս գրական յերա-
խայրիքի առիթով:

Հակոբյանին շնորհուել և թերագնահատել են նաև

հայ մէնշեվիկները, սպեսիթիկները : Տիրանոշակ հախչի
թշրանյանը թշնամական վերաբերմունք Ե Սույս ավել Հա-
կոբ Հակոբյանի ստեղծագործությանը, բոլորովին անհրմն
կերպով նա պնդում է, վոր Կուրզիկյանի բանաստեղծություն-
ները շատ ավելի արժեք ունեն, քան թե Հակոբյանի
պոեզիան : Նույնը պիտի ասել նաև մի սոցիալ-գեմոկրատ
քննադատի մասին, վորն ամեն կերպ ձգտել Ե Սույս տալ,
վոր Հակոբյանը մի առանձին նորություն չի բերում նայ
գրականության մեջ և, իբրև թե նրա քաղաքական պոե-
զիայի նմուշները հիշեցնում են Գամառ Քաթրիպային,
հատկապես Հակոբյանի «Նսան շեմ յես ձեր սիրելի պոետ
ները» բանաստեղծությանը նա համարում Ե գրված Գա-
մառ Քաթրիպայի հետեւողությամբ :

Հետո, բնորոշ Ե նաև մի քանի սպեսիթիկների վերա-
բերմունքը Հակոբ Հակոբյանի նկատմամբ : Նրանք, այս
սպեսիթիկները, ուստի հասարակական կարծիքին ներկայա-
ցրել են հայ գրականության նմուշները՝ սիստեմատի-
կորեն Հակոբյանին հաշվի շառնելով, թե «Պոեզիա եր-
մենին»-ի և թե «Երմյանսկայա լիտերատուրա» ժո-
ղովաճուն կազմելիս, այս «Եսթեորիկ» քննադատները մո-
լորեցրել են թե Վալերի Բրյուսովին և թե Մաքսիմ
Գորկուն, և նրանց գլխավորությամբ կազմված ժողովա-
ճուների մեջ բացակայում են Հակոբ Հակոբյանի ստեղ-
ծագործությունները : Իյդ բանի դեմ բողոքել Ե Ասեփան
Շահումյանը, վորը մի խիստ հորված Ե զրել և պարո-
պանել Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործությունները, սույս
տալով, վոր Հակոբ Հակոբյանը հայ գրականության
մեջ մի շատ կարեվոր տեղ Ե բռնում՝ մի ամբողջ դա-

սակարգի քաղաքական-հասարակական
իշխանության եւ և նա հրցում եւ այն հծղի-
նակներին, վորոնք տեղ են գտել այդ ժողովածուի մեջ,
և վորոնք, Ստեփան Շահումյանի կարծիքով, իրենց հասա-
րակական և զեղարվեատական աշխատանքներով յերբեք
ել բարձր շնչ Հակոբյանից : Շահումյանը գրում եւ «Մեր
մեջ կա մի ամբողջ հասարակական խավ, գրտակության
յեկող հայ բանվորությունը, վորի համար Հակոբ Հակոբ-
յանը ճանաչված բանաստեղծ է, նա այս բանվորության
կավերի և ուրախության արտահայտիչ է, նրա աշխա-
տանքի և կովի յերգիշը ու :

Տեսն այդ ժամանակ ուս բուրժուական քննադատու-
թյան մեջ մի արշավանք նակարեց Կան Մաքսիմ Գորկու
դեմ : Այդ քննադատներն առանց հիմքի աշխատում երին
կույց տալ, վոր Մաքսիմ Գորկու տաղանդն սպառվել է.
և այդ վայրահաջներն այս պնդումն անում երին այն ժա-
մանակ, յերբ Մաքսիմ Գորկին հանդես յեկավ և գրեց իր
նշանավոր վեպթու «Մայրը», «Մանկություն» և այլն :
Այդ քննադատների դեմ ել գրել և Շահումյանը և շեշտել,
վոր «Գորկին մերն ե» : Յեկ, խսկապես, բանվորությունը
և նրա ղեկավարները Գորկուն պահեցին, հովանավորեցին
և բորժուական այս քննադատության դեմ ծառանալով,
թույլ շտվեցին, վոր նա վճառի . և Գորկին տվեց հետազոտ
իր նշանավոր վեպերը, իր նշանավոր գրամատիկական
գործերը :

Վոշ միայն հայ բորժուական քննադատությունը, այս
և հատկապես կղերական մամուլը շատ վախեցել Հակոբ
Հակոբյանի ազդեցությունից հայ մասսայի վրա և այօն

կերպ աշխատել և նրան վարկաբեկել։ Կղճրական այս մա-
մուլը Հակոբ Հակոբյանին անվանել և «ամբոխի յերգիչ»։
«ամբոխավար» և սրանով նա աշխատել է յույս տալ, վոր
բարձր կամ գեղարվեստական գրականության մեջ Հա-
կոբյանը շահեաբ է տեղ ունենա։

Դեռք է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, վոր, ի
հարիե, այս քննադատությունները վորոշ դեր են խաղա-
ցնել հայ հասարակական կարծիք ստեղծելու գործում և
Հակոբյանի շորջն ստեղծվել է վորոշ թշնամական վերա-
բերմունք, բայց, ի պատրի Հակոբյանի, պետք է ասել,
վոր նա ազնվա շատ լսում եր իր գաղափարական քննա-
դատներին - Սա Շահումյանին և Առարեն Սպանդարյանին
և արհամարին բուրժուական քննադատությանը։ Յեվ ար-
համարելով հանգերձ, ինձը տեղն եկած ժամանակ խփում
եր այդ քննադատությանը - որինակ, նա շատ խիստ զե-
րաբերմունք է յույս տալիս Լեոյին, այն Լեոյին, վորն
իր գրականության պատմության մեջ շատ յերկրորդագահն
հեղինակների մասին խոսելով Հակոբյանի նման կլասիկ
հեղինակին վոլ մի տող չի նվիրել։ Լեոյի մասին Հակոբ-
յանը գրում է.

և իր գրականության պատմության մեջ Թումանյանի
պես տաղանդավոր բանաստեղծին Լեռն անվանել է կոյսի
և պարի, այլև կաբինետորի յերգիչ։ Պատրի կարեց նաև
գրականության պատմության մեջ իս յերկերի մասին մի
խոսք անգամ հրշելու, թեկուց համեմած լինի այն վատ
գույներով ու անպաստ կարծիքներով»։

Վոչ միայն Հակոբյանի յերգերի, իդեոլոգիական բոված-
դակությունը, այլև այդ յերգերի տեխնիկական կողմերը,

որինակ՝ թվուն, կառեցված հարձակման են յենթարկվել
մի չար: Քննագատելով ֆոզմից: մի սխալ և անգերեթ
կարծիք ե յեղել արտահայտված այն մասին, վոր «Հակոբ
Հակոբյանն անփույթ ե վոշ միայն վոտանավորների լեզվի,
այլև կառուցվածքի նկատմամբ»: Սա միանգամայն սխալ
կարծիք ե:

Այնպիսի մի խոշոր գրականագետ, ինչպիսիք ե Լունա-
շարսկին, Հակոբ Հակոբյանի պոեզիայի վոշ միայն բո-
վանդակությունն ե մեծարել, այլ և գրական կարծիք ե
հայտնել Հակոբ Հակոբյանի յերկերի գեղարվեստական մը-
շակման վերաբերյալ:

Վորն ե Լունաշարսկու կարծիքը Հակոբ Հակոբյանի
ստեղծագործության առաջելությունների վերաբերյալ:

Առաջին. Հակոբ Հակոբյանի պոեզիան տոգորված
է ինտերնացիոնալիզմով, հատկապես անդրկովկասյան
ժողովրդների կյանքի մեջ այս պոեզիան Ֆառայել ե
իբրև համերաշխության գործոն: Հակոբյանը պատ-
կանում է մեր այն հեղինակներին, վորոնք վոշ միայն
նեղ իմաստով հայ գրողներ են, այլև անդրկովկասյան
ժողովրդների գրող: Այս առումով նա պետք է դրվի
այնպիսի հեղինակների կողքին, ինչպիսիք են՝ Մայաթ
Նովան, Առնդուկյանը: Յեզ այ: Ժամանակ, յերբ ազգայ-
նական գաղափարներն անդրկովկասյան ժողովրդների մեջ
դասակարգային կրգեր ենին Շրանում, Հակոբ Հակոբյանն
իր պոեզիայի միջոցով նպաստում եղ այդ ժողովրդների
սերմ բարեկամությանը: Նրան սիրել են և՝ հայ բան-
վորները, և վրայի բանվորները, և ագրբեզանցի բանվոր-
ները:

Յերկրորդ առավելությունը, վոր տեսնում է հունա-
չարսկին Հակոբ Հակոբյանի բանաստեղծության մեջ, սա
այն է, թե Հակոբյանն այն հազվագյուտ դեմքերից մեկն
է, վոր պրոլետարական պոնդիայի հիմնավորման առա-
ջին յերախտավորներից մեկն է յեղել: Նա այս ուղղությամբ
ճանապարհ ծ բայ արթէ ուրիշների համար, յե-
րավամբ անվանում է Կլասիկ հեղինակ:

Այնուհետև հունաշարսկին Հակոբյանին յերջանիկ
հեղինակ է համարում այն առումով, վոր Հակոբյանը տե-
սել է իր սույնալական և քաղաքական իդեոլորի կատարումը,
ինչ վոր նա յերազել է ապագա հասարակակարգի նկատմամբ,
ինչ վոր ցանկացել է իրագործվի, Հակոբյանն այս բոլորն իր
աշխով տեսավ և վոշ միայն տեսավ ապագա հասարակարգը,
այլև յերգեց և ներբողեց նրան:

Յեզ, վերջապես, հունաշարսկին առանձնապես շեշտում
է այն հանգամանքը, վոր Հակոբյանը դարձել է Միու-
թյան բոլոր ժողովրդների համար սիրելի հեղինակ: Նրան
արդեն թարգմանել են Միության մեջ մտնող գրեթե
բոլոր ժողովրդների լեզվով: Նրան կարդում են, գասա-
գոքերի մեջ տեղավորված ե, նրան բեմից արտասանում
են և այլն: Յեմ Հակոբյանն իր գործունեյությամբ մա-
նակցում է սույնալիստական շինարարությանը:

III.

Հակոբյանի կյանքը և գրական - հասարակական գոր-
ծունեյությունը մեզ համար շատ ուսանելի է ողմեր ունի:
Ուսումնասիրելով նրա կյանքը և գրական գործունեյու-

թյունը, մենք վոչ միայն տեսնում ենք բանաստեղինի
անցած ուրին, այլև թե հին ուժիսի որոք ինչպիսի
պայմանների մեջ ե դրված յեղել բանվորության կուլ-
տուրական կյանքը և նրա պայքարի յերեվույթները:

Հակոբյանը սկսեց իր գրական գործունեյություն ան-
ցյալ գարի 90-ական թվականների սկզբից, այսինքն՝
Անդրկովկասյան բանվորական շարժման արշալուցին,
և իր գրական գործունեյությանը նոր վորակ տվեց 900-
ական թվականների սկզբին ու հանդիսացավ սոցիալիս-
տական ռեալիզմի հիմնադիրը Անդրկովկասյան ժողո-
վրդների մեջ: Ինչով բացատրել նրա այդ խաղոր դերը:
Ի հարկէ, այստեղ նշանակություն ե ունեցել վոչ միայն
հեղինակի տաղանդը, նրա հասարակական ջիղ ունենալը,
նրա հոտառությունը և քաղաքական զգոյնությունը, այլև
այստեղ խոշոր դեր ե կատարել այն հանգամանքը, վոր
նրան քաղաքականացնելու կոփել և դաստիարակել Ե ան-
դրկովկասյան բոլշևիկյան կուսակցությունը և հատկապես
ընկեր ԱՏԱԼԻՆԸ:

Մի քանի խոսքով հրշեցնենք Հակոբ Հակոբյանի
կյանքի այն կարեվոր փաստերը, վորոնք արժեքավոր են
նրա գեղարվեստական ստեղծագործության համար:

Հակոբյանը մնացել է 1866 թ. և մեռել 1937 թ. նո-
յեմբերի 13-ին: Նա մնացել է Գանձակում, նրա պապն աշուղ
ե յեղել, իսկ ինքը հոր կողմից արհեստավորական հագում
ե ունեցել: Նրա հայրը յեղել է կողկակար, հետո նա,
վորովհետեւ աղքատ ընտանիքի կազակ ե յեղել, հայ աղ-
խատելու համար անցել է Բագու, նավթահանքները, ճա-
ռայել նախ՝ իբրև բանվոր և ապա՝ վորպես գործակատար:

Ըստ շժվար պայմանների մեջ եւեղել նաև Հակոբյանի ուսումնառության գործը : Նա չի կարողացել միջնակարգ դպրոցն ավարտել, 1886թ. նրան դուրս են արել գրման դպրոց, վորովճետե Հակոբյանը բաղոքել ե հայ դպրոցների դական դեմ և առաջարակ դպրոցում աշակերտական կազմակերպության անդամ ե յեղել և մասնակցել ե հեղափոխական շարժումներին :

Հակոբյանն իր հիշողությունների մեջ խոսելով իր կյանքի շժվարին պայմանների մասին, ասում է . վոր կյանքը իրեն համար յեղել ե մի գածան դպրոց : Շարունակ նյութական կարիքի մեջ ե յեղել, վորովճետե ճանրաբեռնվան ե յեղել մեծ ընտանիքով և որվա պարենը հայթայրելու խնդիրը նրան հնարավորություն չի տվել ամբողջապես նվիրվելու գրականությանը : Ըստ հույսի ե Հակոբյանի այն խոստովանությունը, թե ինքը սիրում եր գրել առավոտները, բայց պաշտոնը թույլ չեր տալիս և նա պետք ե զուապեր կամ գործարան, կամ դեպի բանկ, վորոնք նրան կանչում եյի : « Առավոտ, - բացականշում ե բանաստեղծը, - վորքան սիրելի, վորքան կարուտալի յես յեղել ինձ համար, և վորքան արգելյալ, վորքան տանջալի և ժատ » :

« Գործի յելիր, շուտ,

Ուշանաս՝ փողոց կնետվես անջուշտ » :

Հետո, պետք ե նկատի առնել այն Յանր պայմանները, վոր Հակոբյանն իր կաշվի վրա զգացել ե Յառաջության պայմաններում : Նա խոստովանում ե, վոր որեկան 10-12 ժամ աշխատելով հոգնած տուն եր գալիս և, ի հարկե, գրական գործունեյության համար նրա ուժերն սպառվան եին լինում : Այդ ծանր պրկանքներին Հակոբյանը սովոր

Ե յեղել դեռ հանկությունից : Նրա կենսագիրները պատմում
են, չոր Հակոբյանի թե՛ մանկությունը, և թե՛ պատանե-
կությունն անցել էն շքավոր պայմաններում : « Մի հատիկ
խոնաց ու մաշտ սենյակ, ուր 5 հոգի եյրն ապրում », Հա-
կոբյանը դաս սովորելու անգամ հարմարություն շռւնքը
է, շնայան այս զրկանքներին, Հակոբյանն անգամ պա-
տանեկան տարիներին ցուց է տվել հասարակական
գործիր Գիդ, որինակ՝ Բագվում յեղան ժամանակ և մասնակ-
ցել, և բանվորական ինքնակրթական խմբակներին, աշխատափ-
ցել և թերթերին և գրել բանվորների դրության մասին, հատ-
կապես նրան պրաղեցրել և բանվորների սույնալական
ապահովագրության խնդիրը : Հետո նա սերտ կապ է պահել
բանվորական առողջապահությանը հետ, իր բանաստեղծություն-
ները նա սիրով կարդացել են բանվորների, առաջ և նրանց
խրախուսանքը միշտ ել վոգեվորել են բանաստեղծին :

Յեթե բանվորները նրան խրախուսել են, սրա հետ միա-
սին նրան հարվածել էն թե՛ զարական ցենզուրան, և թե՛
բուրժուական հասարակակարգը : Յերբեմն նա ստրպված է
յեղել գրել ակնարկներով, բայց հայտ կերպով նա չի կա-
րողացել իր մտքերն արտահայտել և այս հանգամանքը
բարդականաշար տանժաղիկ է յեղել բանաստեղծի համար :
Բանաստեղծը խոստովանում է, թե յես միշտ խուսափել եմ
խնդրված և ճռում արտահայտություններից :

Հակոբյանը շատ շուտ է սկսել գրել : Նրա ստեղծա-
գործական տաղանդը յերեվան է յեկել հենց նրա պա-
տանեկան տարիներին : Նա իր գրական գործությու-
թյունն սկսել է աշակերտական թերթում : Այդ ձեռա-
գիր թերթում նա սկսել է գրել 1889 թվականից : |

Առաջին ապագրական աշխատանքը ևս պետքեւ թիվինում
լույս տեսնող « Թուրք » ամսագրում, 1893 թ.: Գրական գոր-
ծություններուն հետ մրասիք Հակոբյանն առաջ եր տանում
և քաղաքական վորոշ գործունեցություն, և ինչպես գրա-
կան գործունեցությունը . այնպես եւ քաղաքական գործու-
նեցությունը ևս սկսել է աշակերտական խմբակներին
ժամանելով: Ես ինքը պատմում եմ, թե ինչպես աշակեր-
տական գաղտնի խմբակներում հայ գրողների մասին ոե-
ֆերատներ են կարդացել և այդտեղ խոսել են, թե ինչպես
ցարից հայ նշանավոր հեղինակներին հալաձել են:
Այդ խմբակներում հատկապես խոսվել են Աբովյանի և
Նալբանդյանի մասին: Այդ առիթով Հակոբյանը պատ-
մում է, թե՝ սճնք խոսել ենք իրար ականջի փսփսալով,
վորոշնետե ցարական դաժան ուժիմը հետապնդում եր
այդ աշակերտական խմբակներին և այդտեղ արտասահ-
կան ճառներին:

Հակոբյանը Շատարի մնացել է Բագվում և նրա
ընազորության կազմակերպման վճռական շրջանում ևա
հեղափոխական լիցք ե ստացել, բանվորական միջավայրում:
Նա առաջիններից մեկն ե յեցել, վոր 90-ական թվա-
կանների սկզբին մասնակից ե մայրսմեկյան բանվորա-
կան առներն: 1894 թ. Հակոբյան տեղափոխվել է Թիֆ-
լիսի, և մտել ճառապետական հաշվապահի պաշտոնով:
Թիֆլիսիրում ունեցած նրա գործունեցությունը չի պրայել
ցարական ժանդարմերիայի աշխարհ, նրան ձեռքակալել
են, և ետեխի բանտառմ նստեցրել : այնուհետև մի քա-
նի անգամ խռովարկություն են կատարել նրա մոտ և այլն:

1904 թվին Հակոբյանը լուել է բոլշևիկյան կու-

սակացության մեջ : Հատկապես հիշատակում է նրա ակտիկ գործունեյությունը , վորպես պրոպագանդիստ : Նրա տունը հեղափոխականների համար յեղել է վորպես հավաքատեղի : Յեզ Հակոբ Հակոբյանն իր մոտ պահել է կուսակցության արհեիլը :

Այս կողմից շատ հետաքրքրական է նրա մի հրցողությունը : Յերկար տարիներ բանկում ձառայելով՝ նա վոր մի հաճույք չի զգացել : Նա այդ աշխատանքը հարեադրույան եր կատարել մի կտոր հայր համար , բայց ինչպես ինքն է խոստովանում , բանկը նրան մի այլ ձառայություն է մատուցել : Բանկը նրան հնարավորություն է տվել , վոր նա այնտեղ թագանի հեղափոխական արիսլը , մրաժամանակ բանկը նրան հնարավորություն է տվել արտասահմանից նամակներ ստանալու :

Կարեվոր է նշել , վոր Հակոբյանի մի քանի վոտանակորները 1905 թ . հեղափոխության ժամանակ տպվում եին . վորպես քաղաքական թույրկներ և մի քանի հազար որինակներով տպվում և տարածվում եին բանվորական թաղամասերում : Որինակ , վորպես այդպիսին տպվել է «Հեյ Ձեզ մատաղ , բանվոր տղերք » :

Սրա հետ մրասին պետք է նշել , վոր Հակոբյանը մասնակցել է կովկասյան Բուշեվիկյան մամուլին և հատկապես իր վոտանակորները տպագրել տվել «Կայճ» թերթում : Բանվորներն իրենց կողմից աջակցություն են ցույց տալիս պրոլետարական յերգին , և ուսակցության ժամանակ նրանց նախով տպագրվում է Հակոբյանի յերգերի ժողովածուն :

Եատ կարեվոր է նաև Հակոբյանի գործունեյության մի այլ կողմը : Սա այն է , վոր Հակոբ-

յանը և, ինչպես և Մաքսիմ Գորկին, վոյ միայն յեղել է պրոլետարական գրող այլև պրոլետարական գրականության կազմը պատրաստող։ Նա Մաքսիմ Գորկու նման բանվորական գրողներին ոժանդակել է, Նրանց յերգերը խմբագրել, չուցմունքներ տվել և առհասարակ ամեն կերպ աշխատել, վոր իրեն շրջապատի մի այնպիսի պրոլետարական յերիտասարդությամբ, վոր կարողանա ապահովել վաղվան որը։ Նա մի քանի ժողովածուներ և ճրանովել վաղվան որը։ Նա մի քանի ժողովածուներ և ճրանովել մերիլիսի յեղան ժամանակ և այս ձեվով պրոլետարական գրական շարժումը կազմակերպողներից մեկն է յեղել։ Նրա հրատարական ժողովածուներն են «Կարմիր Մերսկ» և «Բանվորի ալբոմ»։ Այստեղ նա առաջադրել է զեղարվեստը կյանքի համար սկզբունքը և կովել է արվեստը արվեստի համար թերի դեմ։

Այստեղ նա տպել է հունաշարսկու մի հոդվածը՝ «Քեղարվեստը կյանքի համար ու վերնագրով»։

Հակոբյանի այս բեղմնավոր գործունեյությունը գնահատվել է Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական մեծ հեղափոխության ժամանակաշրջանում և 1923թ. Հակոբ Հակոբյանն ստացավ Վրաստանի և Հայաստանի Կենտգործկուների կողմից ժԱԶՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԽՆԱԽՏԵՂԾԻ բարձր կոչումը։

Արանով Խորհրդային հասարակայնությունը նշեց, վոր Հակոբյանն այժմ ապրում է իր յերգան կարմիր գարունը, վոր նա մասնակցում է սոցիալիստական դինարարությանը և խորհրդային գրականության զարգացման գործին։ Հատկապես խոշոր է Հակոբյանի նշանակությունը հայ պրոլետարական խորհրդային գրականության ստեղծման գործի մեջ։ Նա խրախուսել է մեր յերիտա-

սարդ գրողներին և շատ խորհրդային գրողներ մեծ յերախ-
տիքով են խոսում Հակոբ Հակոբյանի այս ոճանդակու-
թյան մասին:

«Պրավդան» Հակոբ Հակոբյանի մահվան տարեղար-
ձի կապակցությամբ հրշասակելով այն Ցանք պայման-
ները, վոր նա ապրել ե. գրում ե.

17-050 «Ինչ ուժեղ կամք եր հարկավոր. վոր հաղթա՞արեր
այդ դժվարությունները և դառնար առաջնակարգ բա-
նաստեղծ, բայց Հակոբյանը ավելին կատարեց: Նա ընտ-
րելով ինքնուրույն ստեղծագործական ուղի, վճռականա-
պես և խիզախորեն ժխտեց բուրժուական և նացիոնա-
լիստական գաղափարները, վորոնք այդ ժամանակ իշխում
եին նայ գրականության մեջ: Նա դարձավ ժողովրդա-
կան բանաստեղծ»:

«Պրավդայի» այդ հոդվածը լերնագրված ե այսպես
«Նայ նորտգույն գրականության կրասիկը»:

III.

A 2933 Հակոբյանն ինքը տվել է իր հասարակական-քաղա-
քական աշխարհայացքի ընդհանուր բնութագիրը: Իր մի
նշանավոր վոտանավորի մեջ, դիմելով նացիոնալիստա-
կան բուրժուակային, ասում ե. վոր «Նման չեմ
յես Ձեր սիրելի պոետներին»: Հակոբ Հակոբյանը վոչ
թե միայն գրող ե, պրոլետարական բանաստեղծ, այլև
հեղափոխական մարտիկներից մեկը, ինչպես արդեռ մենք
այդ տեսանք, յերբ խոսեսինք նրա կյանքի մասին. նրա
տունը յեղել ե հեղափոխական պրոպագանդայի միութախ:

Հակոբ Հակոբյանն այդ ոքախի մեջ լոյց միայն

որիշներին և գաստիարակում, այլև ինքն իբրև գորոշ կապ-
մակերպվում է, շատ սերտ կապ պահպանելով պրոլետա-
րական հեղափոխության ղեկավարների հետ, բոլշեվիկյան
անլեգալ գրականությունը վորոշ չափով անցնում է նրա
ձեռքով և տարածվում և այս անլեգալ գրականության մեջ
յեղած ցուցմունքները վոյ միայն քաղաքական կովի, այլև
կովտուրական մի շարք խնդիրների մասին, լինել ու վզնի
Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործությանը:

Հենինը 1905 թվականին գրում է իր նշանագործ հոդ-
վածք, վորը վերնագրված է «Կուսակցության քաղաքակա-
նությունը և քաղաքական գրականությունը»: Այս հոդվա-
ծում նա հանճարեղ կերպով քննադատում է բուրժո-
ական գրականությունը և տալիս է պրոլետարական գրա-
կանության ընդհանուր ուրվագիծը:

Ինչ եր պահանջում է ենինը պրոլետարական գրա-
կանությունից: Ամենից առաջ և առաջին հերթին ժողովոր-
դայնություն, այսի վոր հեղինակը պետք է իրականու-
թյանը, կանքի բազմակողմանի խնդիրներին նայի ժողո-
վրդի հայացքով, ժողովրդական տեսանկյունով:

Յերկրորդ՝ գրողը պետք է ունենա հեղափոխական հե-
ռանկար, այսինքն նա վոյ միայն պետք է տա ցարկութի-
ւ և բուրժուական տիրապետության որոք յեղած սուկ փաս-
տերը: այլ և այդ փաստերի ցարգացման ուղին, նրանց
դինամիկ շարժումը դեպի սովորական հեղափոխու-
թյունը: Հեղինակը վոյ միայն պետք է տա այսորվա նկա-
րագիրը, այլև զալիքը և այսորվա մեջ նա պետք է տեսնի
զալիքի սաղմերը:

Հենինը Տուստոյին համարում է ուսական հեղա-

փոխության հայելի, վորովհետեւ Յոլստոյը վոչ միայն տալիս ե իրականությունը, այլև դիմակներ ե պաստում՝ տալիս ե իրականության այն պատկերը, վորը տանում ե դեպի առաջիկա հեղափոխությունը :

Յերրորդ՝ Հենինը գրողից պահանջում ե կյանքի ճշգրիտ ճանաչողություն : Այս ճշգրիտ ճանաչողությունը անպայման անհրաժեշտ է, վորովհետեւ գեղարվեստական գրականությունը վոչ այլ ինչ ե, յեթե վոչ կյանքի իմացության մի յեղանակ : Այս իմացական կողմը անպայման շեշտվում է, վորովհետեւ հեղինակն այն շափով ե մեծ, վոր շափով նա կարողանում է իրականության գիտական, ստուգ բարեւնման միջոցով տալ իր գեղարվեստական պատկերացումը :

Կյանքի այս ճշգրիտ իմացության հետ կապում ե Հենինը իրականության ստուգ արտացոլումը, ասելով, վոր ստուգ արտացոլումը աղդեն մի շափանիշ ե վոչ միայն հեղինակի գեղարվեստական արժեքը չույց տալու համար, այլև նրա տաղանդի շափը վորոշելու համար : Ինչքան հեղինակը խորն ե արտացոլում կյանքը, այնքան հեղինակը մեծ հեղինակ ե, տաղանդավոր հեղինակ ե և ընդհակառակը փոքր հեղինակ ե այն հեղինակը, վորը կյանքը տալիս ե մակերեսորեն, այսինքն տալիս ե միայն տկլոր փաստերը, առանց այդ փաստերի դինամիկայի, կամ յեթե գործածելու լինենք Մաքսիմ Գորկու արտահայտությունը՝ սագը տապակում են փետուրերով՝ այսինքն փաստերը շեն ոսումնասիրում, կարեռը անկարեռից պատում, այլ տալիս են խառնիքուն, անսիստեմ :

Հակոբ Հակոբյանը Հենինի այս չուցմունքներն իր համար ուղեցույց ե դարձել և իր գրական պրակտիկայի

մեզ և նիւյան այս պատվերներն իրագործել : Ինքը՝ բա-
նաստեղնը մի խոստովանություն ունի, վորի մեզ պարզ
յերեվուս ե, թէ նա բանաստեղնի կոշումն ինչպես ե հա-
կանուս: Բանաստեղնի ուժը ժողովութիւն հետ ունեցած նրա
կապի մեջ ե: Ինչ շափով բանաստեղնը վոտի տակրի հո-
ղը բաց ե թողնում, այն շափով ել նա դառնուս ե մա-
կերեսային: Հակոբ Հակոբյանն ասում ե. « Յես միշտ
նկատի յեմ ունեցել բանվորներին, գյուղացիներին և աշա-
կերտ-ուսանողական մասսային և վոյ թէ շմահավան ին-
տելիգենցիային »: Իհարկե, խոսելով ինտելիգենցիայի մա-
սին՝ Հակոբ Հակոբյանը նկատի ունի բորժուական այն
եսթես ինտելիգենցիային, վոր արվեստի մեջ վորոնուս ե
միայն հաճույք և մոռացոնք իրականության նկատմամբ,
վոր պոետիան համարուս ե մի միջոց կյանքի ձանք
խնդիրները թողնելու և ամպաճրար վոլորտներում ժամանу
կատարելու: Յերբ վոր մենք մի ակնարկով նայում ենք
Հակոբ Հակոբյանի անցած գրական ուղուն, տեսնում
ենք, վոր նույնիսկ իր ուսումնառության շրջանում,
յերբ նա դեռ հայտնի չեր իբրև բանաստեղն, տա-
կավին գիմնազիայի աշակերտ յեղան ժամանակ, իր ա-
ռաջին բանաստեղնական փորձը տալիս, նա ունեցել
ե մի շարք քաղաքական յելույթներ, վորոնք հակա-
ցարական բնույթ են ունեցել:

Դիմնապիայուս Հակոբ Հակոբյանը գրել ե մի
շարք վոտանավորներ, վորոնք ուղղված են յեղել Ալեք-
սանդր Յ-րդի դեմ, այն դահիմի դեմ, վորին բոր-
ժուական իշխուոգները « խաղաղարար կայսր » են ան-
վանել, իսկ Հակոբ Հակոբյանը նրան ձաղրուս ե

և անլիւսում «Հյուսիսի ագռավ»:

«Հակ յե Ձեզ, Մեջքներիդ տանել այն գաճը,

Վորի վրա Նստած է հյուսիսի ագռավը»:

Հենց յր գրական բեմելի առաջիւ շրջանում Հակոբ Հակոբյանը վոգեվորվում է արվեստը կյանքի համար նշանաբանով. շատ խիստ կերպով պայքարելով արվեստը արվեստի համար սկզբունքի դեմ: Հակոբյանը դրվագել է բանաստեղծի մարտիկ, կոփող, պայքարող լինելու կոչումը՝ «Մի այլ ճանապարհ գոյություն չունի»:

Բանաստեղծը իր ուղադրությունը սեվեռում է Քրոնաթոր և կարիքի աշխարհի վրա և յերես և դարձնում պառնասական եսթետիկայից: Հակոբ Հակոբյանը բերում է մի շատ կարեվոր նորություն, սա այն է, վոր նրա վոտանակորների մեջ արծարծվում է ազգությունների համերաշխության գաղափարը: Նա արտահայտում է այն ճշմարիտ միտքը, թե «Ի՞նչ նմանները ամեն տեղ նման կրակով են այրվում»: Կյու տեսակետը նրա ժողովրդայնության մեխն է, նրա ինտերնացիոնալիզմի վողնաշարը, վոր առանց ազգությունների խտրության, բոլոր աշխարհի պրոլետարները պետք են միանան: Ինչու, վորովհետեւ թշնամին բոլորի համար մեկ է՝

«Ժողովուրդների բերանն են փակում

Գործարանատեր, վոստիկան, տերտեր,

Աշխատավորի արյունը, աշկում»:

Յեզ կարմանալի շե, վոր Հակոբ Հակոբյանը յերբ վոր իր համար գրական պսեվդոնիմ վերսրեց՝ նա ընտրեց «Պրոլետար» անունը: Այդ բոլորը նկատի առնելով, յերբ վրացական կենտգործկոմը 1923 թվին Հակոբ

Հակոբյանին տվեց ԱՊՐՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ մեջ կոչում՝
որա հետ միասին գրատակեց, վարքանաստեղծն իր ամբողջ
կյանքում « Ձի դավաճանել իր ընդգրկած նպատակին »:
Յեզ իսկապես, ինչպես և մյուս խոշոր բանաստեղծները,
այնպես ել Հակոբ Հակոբյանը իր գրական կոչման իշխ-
ողիրները միշտ ել հաշվի յետ առել և իր բանաստեղծու-
թյունների մեջ միշտ իրեն հաշիվ ետքել, թե վորն է
կյանքի նպատակը, վորն է այն աշխարհը, վոր նա պետք
է յերգի և վորն է այն հակնդեմ դասակարգը, վորի դեմնա
պետք է Ցառանա, վորպես բանաստեղծ :

F Այսպես, որինակ « Ամբոխն իմ աշխարհը » վոտանա-
փորի մեջ նա տալիս է իր դավանանքը՝ իր կրեպոն:
Բանաստեղծը ընտրում է զահագործման դեմ պայքարելու
ուղին, նա հանձն է առնում կարիքի աշխարհը յերգելու
պարտականությունը: Իսկ Հակոբ Հակոբյանը աշխատա-
վորությանն իր համակրանքը պարզեցելով՝ միենայն ժա-
մանակ նա չի բավականանում միայն աշխատավորական
կյանքը սառնասրտությամբ նկարագրելով, այլ տալիս է
և այս կյանքի առաջ-մշիշը՝ դասակարգային պայքարի
մթնոլորտը: Այսպես, որինակ, նրա « Աշխատանքի յերգերի »,
« Գործարանների » և « Քաղաքների յերգեր »-ի շարքերը
տալիս են արգյունաբերական քաղաքում ճավավող դասա-
կարգային կովի պատկերացումը և զարմանալի չե, վոր
զարական ժանդարմերիան ամենից առաջ իր ուղագրությունը
դարձրեց Հակոբ Հակոբյանի վրա՝ միշտ նրան պահելով
իր տեսողության դաշտում և մի շարք անգամ նրա
բնակարանում խուզարկություններ կատարելով: Այս
« ուշադիր վերաբերմունքը » զարական գրատիչ անգղնե-

րի կողմից նշան եր , վոր Հակոբ Հակոբյանը կապ տներ անցուցտ իր մասսայի հետ , վոր նա վոյ թէ կաբինետ-ցիրն բանաստեղծ եր , այլ տրիբուն եր : Յեզ իսկապես , իր մի շարք բանաստեղծությունների մեջ նա յերես և թեքում այն սուբյեկտիվ , լալկան կամ , ինչպես Գյորեն և ասում . հրվանդանոցայիրն բանաստեղծությունից , հակագրպելով իր ժամանակակից լալկան քնարերգուներին . ցուց տալով . վոր բանաստեղծը պետք է լինի վոյ թէ սուպան վերքերի վրա սուց անող . այլ ոչ վոր վերք և տալիս , նրա շեմ ծառացող :

Հակոբ Պարոնյանն ասում է . « Թերության վրա լալ ամենամեծ թերությունն ե » : Հակոբ Հակոբյանն ել իր կողմից կյանքի վերքերի վրա լալը համարում է ամենամեծ թերությունը և նա գրում է :

« Կիշտը շոյող ու փայփայող ,
Յերգը դարձավ ձանձրալի ,
Յեզ վողբուլաց մխիթարող ,
Նվազն ել չե՛ ցանկալի » :

Հակոբ Հակոբյանի քաղաքական - հասարակական աշխարհայացքը շատ ցայտուն արտահայտություն ստացավ 1905 թի հեղափոխության դարաշրջանում :

ԼԵՆԻՆԸ 1905 թ. հեղափոխության հիմնական խնդիրները համարել է յերեքը առաջին միապետության կործանում և հանրապետության պահանջ , յերկրորդ՝ կազմաձատերերի վերացում և նոզը գյուղայինությանը հանձնում . յերրորդ՝ ուժ ժամյա բանվորական որ : ՀՕՆԻՆԸ այս հեղափոխությունն անվանում է բարձուաշ-դեմոկրատական հեղափոխություն , մի հեղափոխություն ,

կորի մեջ ամենաազատար ուժը բանվորությունն եր կովի գենքերով՝ այսինքն գործադուլով և ապստամբությամբ :

Հակոբ Հակոբյանը հենրին այս պահանջները 1905 թ. կերպերյալ՝ դարձրեց իր բանաստեղծության վողնաշարը: Իմենիկ առաջ նա դեմ առ դեմ կանգնեցրեց կապիտալիստական քաղաքի մեջ կովող ուժերը՝ բորժուակիային պրոետարիատին, իրար դեմ կանգնեցրեց իրեն այսուհետք: Հակոբյանը վոշ մի տարակուանք չուներ, վոր բորժուակիայի պիտադեմ պետք նվաճի բանվորությունը: Վերջինիս մասին Հակոբյանը գրում է.

Նա ել իր խոհերը, իր հայացքները ունի իր գերնպատակ,

Վորի նով թափին դի դրմանալու վոշ մի ամբարտակ:

Հակոբյանը 1905 թվի հեղափոխության ժամանակ յերգել է բանվորների, և գյուղակիների միասնական ճակատու րնդդեմ բորժուակիայի ու ցարիկմբ: Յեզ մենք տեսնում ենք, վոր հենց 1905 թվի հեղափոխության նախորյանք, վոր հեղափոխության գործադուլային շարժումների հետ միասին, Բուսաստանում ձայր են առնում ազրարային շարժումները ուղղված միապետության և կալվաճատիրության դեմ:

1905 թվականի հեղափոխությանը մասնակցեց նաև անդրկովկասը, շնայած նրան, վոր ցարիկմը ազգամիջյան կորիզներ ստեղծեց, աշխատելով Անդրկովկասը հեռու պահել հեղափոխության աշխեցությունից: Գորիայի գյուղակիության ապստամբության հետ միասին 1905 թվին ձայր առավ նաև հոգու գյուղակիության ապստամբությունը: Կալվաճատիրության դեմ ուղղված

գյուղացիական այս ազստամբությունները այդ նույն կարգահատերներին 31 միլիոն ռուբլու շաք վճառ պատճենեցին, վորովիր վճառու շարիկամբ ահապարեց զյուղացիական բաների միջոցով մեջ տեղի կերպութել:

1905 թվի հեղափոխությունը շատ խոշոր միջավայրին արձականք կտավ: Առ իր ազդեցությունը գործեց վոչ մրայն արևմուտքի, այլև արևելքի՝ Ֆրեսատանի, Պարսկաստանի, Տաճկաստանի վրա: Լենինը նկատում է, վոր «1905 թիվը արևելյան անշարժության վերջն է»:

Վորտեղից պետք է սկսենք 1905 թվի հեղափոխության սկիզբը: Ենու հարցը տվել է նույն Լենինը և պատասխանել, վոր «1905 թվի հեղափոխության սկիզբը պետք է համարել Շունգարի 9-ը, Կարմիր կիրակը»:

Այս մասին Ստալինյան կուսակցության պատմության համառոտ դասագրքի մեջ գրված է հետևյալը. «Հունվարի 9-ից հետո բանվորների հեղափոխական կորպը ստանում է ավելի սուր քաղաքական բնափորություն: Ցնտեսական գործադուլներից և համերաշխության գործադուլներից հետո բանվորներին անցան քաղաքական գործադուլներին և չույցերին, իսկ տեղ տեղ պինդած ընդդիմադրություն շարական կործերի ժեմ: Առանձնապես համառ և կազմակերպված բնույթ եյին կրում գործադուլները խոշոր քաղաքներում, վորտեղ կենտրոնացված եյին նշանակալի թվով բանվորական մասսաներ - Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Վարշավայում, Ռիգայում, Բազմում. (ուստական հրատարակություն, եջ 55):

1905 թվի հեղափոխությունը, ինչպես ասացինք, Լենինը անվանում է բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխություն, վոր շահով պրոլետարիատը գնում էր գյուղացիության հետ մրա-

սին շնորհացնելու բորժուապիսայի հակամարտությունը։ Աս Հենինը համարում է հեղափոխության առաջին ետակը (հանգըրքան)։ Այդ շրջանը նա անվանում է պրոլետարիատի և զյուզակության հեղափոխական-դեմոկրատական դրվագատուրա։

Այնուհետև պրոլետարիատը գործում է աղքատ գյուղապետության հետ, շնորհացնում կուլաֆանթյան ոպովիսիան, կավու բորժուապիսայի դեմ, նրանց սեփականապրկում և իրագործում սոցիալիստական հեղաշրջումը։

1905 թվականի հեղափոխության ժամանակ չարը և բորժուապիսն կարողանում էն իրենց գոյությունը պահպանել, սաստիկ չնցվելուց հետո, և սրանից հետո սկսվում է ռեսուզիայի շրջանը։ Հենինը պատկերավոր կերպով ասում է, վոր «Սարը բարձրացանք և այնտեղից ընկանք հովիտը»։

Ինեականի շրջանում հականեղափոխությունը զլուխ է բարձրացնում, բանտերը լցվում են հեղափոխականներով և սկսում են գործել ցարական կախաղանները։

Գրականության մեջ բորժուական ինտելիգենտները մի շարք հականեղափոխական գրվաճքներ են հրատարակում, վորոնց մեջ նրանք աշխատում են վարկաթեքել հեղափոխությունը և մեծարել ցարիկությունը և կալվաճատիրությունը։ Այդպիսի գրվաճքներ «ԵԽԿ» հոդվածների ժողովածուն։ Ինեականի շրջանի գրականությունը Մաքսիմ Գորկին համեմատում է հրվանդառ որդանիկմի հետ, վորի վրա յերեվակող ռոռուցները կոչում են տալիս արյան անմաքրությունը։

Գեղարվեստական գրականության մեջ իշխում է սանինիզմը, սեռամոլությունը։ Մանինիզմի հետ միասին ձայր է առնում Միստիկական գրականությունը։ Միստիկական գրականության հետ միասին աշխատում են վարկաթեքել այն բոլոր առաջավոր գաղափարները, վորոնցով կողեւորվել են հեղափոխական բան-

վորությունը և գյուղացիությունը : Իդեակրկությունը դառնում
է պաշտամունք և զիտությունն ու փիլիսոփայությունը սկսում
էն զբաղվել մի շարք իդեալիստական հարցադրումներով, աշ-
խատելով ժողովրդի ուշադրությունը յրել դեպի մետաֆիլիկան :

Հեղափոխության հետ միասին մի վորոշ հանակարճ գնա-
ցող մանր բորժուական ինտելիգենցիայի մեջ առաջ է գալիս
լըում և հրասթափություն : Սկսվում է վորոնումների մի շրջան,
և փիլիսոփայության մեջ ճայր է առնում պեսսիմիզմի պաշտա-
մունքը : Յերեկա ողեկիցն սկսում է սոցիալիստներին հարցեր
ուղղել, թէ կարող է ձեր սոցիալիզմը վերացնել մահը, ոգե-
զությունը, մեղքի հնարավորությունը և յեթե նրանք պա-
տասխանում են, թէ վոշ, այն ժամանակ նրանք ասում են.
Վորամենք սիսակվել ենք, վոր սոցիալիստ ենք դարձել » և
սկսում են ճաղրել, թէ « ինչու մենք պետք են մտածենք ՅՀ-ի
դարի բնակիչների մասին և ինչու մենք չպետք է զբաղվենք
մեր այսորվա առորյայով, և նրանք կանչում են « Կեցած մուտեն-
տը, թող կործի ապագան » :

Այս հակահեղափոխական հերոսներից մեկն է նաև Սո-
լովուբի Պերեցդոնովը : Ամենից խայտառակը Արցիբաշնի
« Սանին » վեպն է, վորի մեջ ծրոտիզմը հասել և Յայրահեղու-
թյան աստիճանին և Սանինը սեռական քարոյականությունը
մի կողմբ դնելով՝ անգամ իր քրոջ նկատմամբ կիրք է տա-
նում և իր ամենամոտ ընկերոջ գերեզմանի վրա քեզ սարքում:

Հակոբեղափոխական այս ամբողջ տականքը, իհարկե,
վործվե ապդեցություն չի գործում Հակոբ Հակոբյանի վրա:
Ի պատրիվ Հակոբ Հակոբյանի պետք է ասենք, վոր նա այս
անկումային տրամադրությունների շրջանում պահել է 1905
թվի հեղափոխության վերելքի ժամանակի յերգան իր հեղա-

իրախական տրամադրությունների աստիճանը : Ճիշտ ծ, նա հեղափոխությունը անվանում է «Վիրավոր Թոշուն», վոր նախկին ձեզով չի կարողանում վեր թռչել, բայց մրաժամանակ նա համոզված է, վոր այս թոշունը կապահքինի իր վերջերը և կրացի ազնիք վերելք քան նա թուղ է 1905 թվին :

Այս շրջանում Հենրին իրստ կերպով պայքարել է լիկուդատորների դեմ : Հենրինը պաշտպանել է այն տեսակետը, վոր բանվոր գասակարգի առաջավոր ջոկատի դերը պետք է կատարի կուսակցությունը, վորը պետք է նաև ղեկավարի բանվորական շարժումը, միացնի և ուղղություն տա պրոլետարիատի գասակարգային կովկին :

Կուսակցության այս դերը անհրաժեշտ էր շեշտել ռեակցիոնի շրջանում, վորովհետև կուսակցությունն է պահում և պաշտպանում հեղափոխական կովկի հետևողականությունը, գասակարգային կովկի անհրաժեշտությունը և առանց կուսակցության այդ գերի, ինչպես գրում է «Կուսակցության պատմության համառոտ դասընթաց»-ը, «անկարելի յեր հաղթել պրոլետարիատի դիմումուրայի համար մզկող կովում»:

Անհակյայի շրջանում իդեալիզմի գիրկն ընկան մի շարք անկայուն սոցիալիստներ, վորոնց դեմ Հենրին ողղեց իր նշանավոր փիլիսոփայական աշխատությունը «Մատերիալիզմ և եմպիրիօֆիզիզմ» : Բազդանովի, Բազարովի և այլոց փորձերը՝ Մարքսիզմը շտկելու համար, Հենրին կազմից ստացան խորտակիչ հարցած : Փիլիսոփայության ֆրանտի այդ լիկովիդատարները իդեալիզմի հետ միասին ընկան նաև կրոնական և միատիկական պառանցանքի գիրկը : Պատմագիտական ֆրանտում այդ մախրառներին և եմպիրիօֆիզիզներին աջակյություն ցույց տվեց Պակրովսկին իր

Հակամարքսիստական ռեսակետներով:

Այդ բոլորն առանձնապես վարանգավոր եր Ստոլփրայինյան ռեակցիայի շրջանում, վորովհներու հականեղափոխականները ուզում ենին վարկաբեկել հեղափոխությունը նու բանակարգական ֆրոնտում, առառ սնունդ տալով իշխանական ժառագովաճանը, օրինակարգությանը, սեռամոլությանը և դավանանության զառագովաճանը.

Հակոբյանը ռեակցիայի շրջանում ավել է մի շարք նշանակավոր յերգեր. այդ յերգերը մեր գրականության մեջ բացառի յերեվույթներ ենին : Ընդհանուր ընկերություն, հուսահատության, հուսալգման մոմենտի ժամանակ արտառությոր ֆակտեր ենին այդ յերգերը : Ռեակցիայի շրջանում Հակոբ Հակոբյանը գրում է. «Պարտվեց հեղափոխությունը, կենցու հեղափոխությունը» : Ռեակցիայի շրջանում գրած վատանակորների մեջ նա գուշակում է, վոր վերջիվերջո ապագան պատկանում է պրոլետարիատին, ուստի և նա ժամանակավոր դժվարություններին չի հուսահատվում, չի ընկենվում, հավատալով գալիք հեղափոխության հաղթանակին :

Այդ նույն շրջանում, յերբ վոր կինը դիտվում եր միայն իրեկ հաճույքի առարկա, շատ հետաքրքրիր և Հակոբ Հակոբյանի վերաբերմունքը առհասարակ դեպի կինը : «Նոր առավոտ» պատմայում Հակոբ Հակոբյանն իր յերկի հերոսունուն մանր բուրժուական իդիլիային տանում է դեպի հասարակական կյանքի ուղին և նրան առաջնորդում է դեպի «Մարդկության ապագա սիրտը, այսինքն դեպի գործարաններ իր հերոսունուն կանցում է ինքիվիդուալիզմից դեպի կոլեկտիվիզմից» :

Հակոբ Հակոբյանի աշխատանքի յերգը մանր բուրժուական ինտելիգենտների գրած յերգին տարբերվում է նրանով,

Առ նաշի զանում սոսկ կարեկցություն զարթեցնելու համար դեպի բանվորը, այլ նա հավատում է վերջինիս ստեղծագործական կարողությանը, նա հավատում է նրա, բանվորի, մի նոր աշխարհ ձեռք բերելու հզորությանը։ Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության մեջ անդրադարձել է բանվորական հոգեբանության աստիճանական զարգացման ետապները։ Նա տաշիս և այն ուղին, վորն անցել է պրոֆեսիոնալ բանվորը սկսած նրա կուսական անկեղծ շահագործումից, գյուղի հետ կապված մտայնությունից մինչև կաղմակերպված դիմադրությունը կապիտալիստին և ինտերնացիոնալիստական գաղափարախոսությունը։

Ինեակցիայից հետո հեղափոխության վերելքը սկսում է Լենայի դեպքերից։ Լենինը Լենայի դեպքերը համարում է հեղափոխության վերելքի նախահարապետը, և իսկապես, Լենայի դեպքերից հետո բանվորությունը ժամանակավոր դադարի շրջանը փակելով՝ սկսում է իր հեղափոխական կոհիվները՝ իր գործադրուները և, ինչպես հաշվել են, Լենայի դեպքերից հետո, մի կարճ ժամանակաշրջանակում տեղի յէ ունենում 2000 գործադրու, վորին մասնակցում են մոտ 750 հազար բանվորներ։ Լենայի դեպքերի ժամանակ շատ ցայտուն կերպով յերեվում և ցարիկմբ և բուրժուազիայի կապը։

Ինչպես հունվարի 9-ին ցարիկմբ գնդականարեց ժանդարմերիայի միջոցով բանվորների խաղաղ ցույցը, այնպես ել Լենայի դեպքերի ժամանակ նահանգապետը գնդականարեց Լենայի այն բանվորներին, վորոնք գալիս եյին նրա մոտ վորպես պատճամավորներ։ Լենայի դեպքերի ժամանակ 270 բանվորներ վոհվեցին, սպանված և վիրավոր։

Հակոբ Հակոբյանի քաղաքական-հասարակական աշ-

խարհայացքի տեսակենտիկ շատ կարեվոր է նրա պատմա-հայ-
յողությունը։ Քննադատության մեջ մի սխալ կարծիք է յե-
զել Հակոբ Հակոբյանի մասին, իբր թե նա ընկեր Յայրա-
հեղության մեջ և ժխտել է անհատի դերը պատմության մեջ։
Այս կարծիքը սխալ է։ Հակոբյանն իր «Խստվաճները
խոսեցին» պոեմայում յերգում է անհատ հերոսներին,
վորոնք, ինչպես ասում է, «յեթէ ուզենան, կիրիսն յերկրա-
գնդի ընթացքը»։ Վորեպէ մակերեսային մտածող սրանից կա-
րող է յեպրակացնել, վոր Հակոբյանը գերազնահատել է ան-
հատի դերը պատմության մեջ։ Բայց թե վերոհիշյալ կարծի-
քը, և թե այս կարծիքը, յերգուսն է սխալ են։ «Խստվաճ-
ները խոսեցին» պոեմայի մեջ Հակոբ Հակոբյանը մի շատ
կարեվոր խոստովանություն է անում։ Նա ասում է, վոր
«Իր ազգայնամոլի ուղեղը խարտուցել է բանվորական խար-
տուցներով»։ Ինչպես հայտնի յէ Հակոբյանի կենսագրու-
թյունից, նա իր պատաճեկական տարիներին տարվել է
Գամառ Քաթիպայով, սակայն այս հանգամանքը խորը ճեղք
չի թողել նրա ստեղծագործության վրա։ Ճիշտ է, նրա վո-
ճի մեջ յերբեմն մենք նկատում ենք վորոշ իդեալիստա-
կան մոտեցում, որինակ Հակոբյանն ասում է. «Ճշմարտու-
թյուն - ահա հավատիս վստմ հանգանակ»։ ուրեմն վոճի մեջ
վորոշ կրոնական արտահայտություն կա, կամ խորձերի
մասին գրում է՝ « Յեզ դու շդրտես նա յերգում ե, թե
լուս աղոթում»։ Այնուհետև՝ « Արել յելնում ե իբրև մանուկ
արքա»։ Նա գյուղից յեկան բանվորի աշխով նայելով մենք
քաղաքին, Թարթառի վշշուց համեմատում է գործարանի
ազմուկի հետ, աջլորի կանչը՝ սուլիչի ձայնի հետ։
Յեզ, իհարկե, այս բոլորը Հակոբյանի ստեղծագործու-

թյան մեջ մնայում ելնմեա չեն, նա իր հրմնական աշխար-
հայացազ հավատարիմ և մնացել Հենքնիպսրի և շարունա-
կել և բննշվիրիների դեմ կուղել և հերթել նրանց տեսա-
կետը, թէ՝ հեղափոխության մեջ առաջատար ուժը պետք
է լինի բորժուացրած։ Կենքնին հետեւելով՝ Հակոբյանը
հեղափոխության զեկը հանձնել է պրոլետարիատին, գյուղա-
ցրության ոժանդակությամբ։

IV.

Հակոբ Հակոբյանը իբրև լիբրի հանգիսանում և հրմ-
նադիրը հայ պրոլետարական պոեզիայի, հեղափոխական ոլ-
մանարիպմի և սոցիալիստական ռեալիզմի։

Իբրև պրոլետարական պոեզիայի հրմնադիր, նա ամբողջ
Միության մասշտաբով առաջիններից մեկն է յեղել։ Դեռք
է նկատի առնել, վոր Հակոբ Հակոբյանը իր սկզբնական բնույթ
կրող յերգերից հետո վճռականացնելով կանգնել է պրոլետար-
կան դիրքերում։

Իր բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն հրա-
մարակել է 1899 թվին։

Ինչ նորություններ եր բերում Հակոբ Հակոբյանը։ Ամենից
առաջ նրա բանաստեղծության առանձնահատկությունն այն է,
վոր հեղինակը ոպարիսիպմով և նայում կյանքին՝ հաստատ
հավատ ունի դեպի ժողովրդի լավագույն ապագան։

Ժողովածուն մեջ իր գովար նվիրում և աշխատավորների
արդար վաստակին և բազուգում և, դժբուում տիրապետող
կապիտալիստական պրատեմի դեմ։

Բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն հասկա-
նշական է նաև նրանով, վոր այստեղ նկատվում է բանա-

տեղնի կանց ժողովրդական բանահյուսության հետ : Յեփիրով,
Հակոբ Հակոբյանը ժողովրդական բանաստեղծ է, վոչ միայն
իր գաղափարների դրվանքով, վոչ միայն իր բանաստեղծական
կուլտուրայով, այլև իր խոսքի ձեփական առանձնահատկու-
թյուններով : Նրա ժողովրդական բանաստեղծությունները աշքի
յեն ընկնում իրենց պարզ լեզվով և բնական վոճով :

Հայ քննադատական գրականության մեջ յեղել են Շարդիկ,
Վորոնք աշխատել են Հակոբ Հակոբյանի սկզբնական ստեղծա-
գործությունները չոչոց տալ իբրև նացիոնալիստական . գա
սիսալ ե : Հիմնականում Հակոբ Հակոբյանի սկզբնական բանա-
ստեղծությունները կրում են ժողովրդական - աշխատավորական
բնույթ : Բանաստեղծը հանդիսանում է իբրև ոպովիչիա՝ լազի
և վշտի գրականության դեմ և տալիս է իր կովի և ցասման
յերգերը :

Ի հարկե, մի բան Ֆշմարիտ ե, վոր Հակոբ Հակոբյանի յե-
րախայրիքը կուտ պրոլետարական բնույթ շոներ և դա հա-
գեցված եր ագրարային - գյուղապետական կոլորիտով, բայց սրա
հետ միասին պետք է նկատի առնել, վոր, ինչպես չոչոց
ե տվել ընկեր ԱՏԱԼԻՆԸ, Անդրկովկասում սովորական, Նախ
քան 1905 թ. հեղափոխությունը, հենց նման ժողովրդական
աշխատավորական բնույթ և ունեցել : Զուտ բանվորական կենտ-
րոն ե յեղել միայն Բագուէ, իսկ մյուս կենտրոնները
կրել են միայն գյուղապետական - ագրարային բնույթ :

Հակոբյանի յերգերը չուտ պրոլետարական բնույթ են
կրում 1905 թվի հեղափոխությունից սկսած : Իր այնպիսի նշա-
նավոր բանաստեղծություններով, ինչպես են «Մի զարկ տվեք»,
«Նահատակներին» (Մեռաք, շկորաք), «Գալիս ե, զալիս» (Կրեմը
կոփում ե), նա դառնում է վոչ միայն հեղափոխության զա-

տագով, այլև կանգնում է պրոլետարական առաջավայր գիր-
քերում:

1917 թվի հեղափոխությունից հետո, Նրա ստեղծագործու-
թյան հետ-Հոկտեմբերյան շրջանում, Հակոբյանը նոր արժեք
և մուշնում հայ գրականության մեջ իր «Վոլոխութրոյով» և
«Երրկանալ»-ով: Նրա այն խոսքը թե «Յեկալ են համբայր
տալու քո նարաված հողին» չույց ե տալիս, վոր մեր յերկրի
վռազման և ելեկտրիֆիկացիայի խնդիրները բանաստեղծը
դրել ե հրմնական հարցերի շարքում:

Մի խոսքով՝ կարելի յէ Հակոբ Հակոբյանի բանաստեղծու-
թյունները բաժանել յերեք շրջանի:

1. Դեմոկրատական - աշխատավորական տրամադրությունների
շրջան: 2. 1905 թվականի հեղափոխության շրջան և 3. Հոկ-
տեմբերյան հեղափոխության շրջան:

Վարեն և առաջին շրջանի հրմնական բնութագրը. Գյուղքը
քաղաք յեկան բանվորը բերել է վորաշ մորալ - նամուս և
զայրաթ. նա շահագործում է, բայց հրմնականում դեռ չի
դիմադրում: Նրա համար զարձարանը տանջանքի վայր է:
Աշխատանքը կատարվում է այստեղ տեխնիկակեն հետամնաց
պայմաններում. լինում են հաշմանդամության, մահացության
գնացքներ: Բանաստեղծը գրում է «և իմ յերգերի հերոսները-
տանջանքի մարմնացումն են». տանջանք պատճառում են
կիսաքաղցան գոյաւթյունը, շնորհ աշխատավարձը և այս անջ-
կազներին բանաստեղծն անվանում է և կարդի կավակներու:

Գործարանատերը հանդես է գալիս վորածս տպրուկ աղա-
և հագրանում է բանվորների քրտինքով: Բանվորների
դրությունը բանաստեղծը համարում է «հանր լուն»:
Այս շրջանում գործարանը պատկերացնում է իրու հրեշ,

գործարանը արևախում սարդ է, նա թաղում է կենդանի մարդուն, ևս մի հսկա գամբարան է :

Բանաստեղծը յերգում է նրանց, «ովքեր կյանքի խնջուքից անմաս էն ո : Այս ճուռից հրշեցնում է և վետից Խսահակյանի և Արք, մեր սիրություն վատանազորը, վարտեղ բանաստեղծը նոյն միտքն է արտահայտում .

«Մենք աշխարհի խորի տղերքն ենք,

մեզ կայ չկա աշխարհից »:

Յերկրարդ շրջանը՝ 1905 թվի հեղափոխության շրջանն է : Այստեղ բանաստեղծը հանգես է գալիս կավակերպված և զրտակից . թե բանվորական մասսաները և թե ինքը՝ բանաստեղծը տոգորված են լավատեստթյամբ : Տոգորված լինելով լավատեստթյամբ՝ գտնում են, վոր հեռու չի բախտավոր որը : Այժմ բանաստեղծը պնդում է, վոր գործարանը բերում է «Նոր կյանքի յերգեր ո :

Բանաստեղծը տալիս է իր հեղափոխության կողը « Զարկեք, քանի յերկարն է տաք տաք »:

1905 թվի հեղափոխության պարտությունից հետո սկսվում է ռեակյալի շրջանը, Բանաստեղծը այդ շրջանում յերեք շի կորցնում իր հավատը դեպի լավագույն ապագան, և ասում է « և կուպար և կուպել յերկինքը, վոշինչ, այսորն ծլ կանչցնի »: Բանաստեղծը ամեներն պեսսիմիրված շունի, սրան կարող է ապացույց լրացլ այն, վոր հեղինակը շարունակ յերգում է դարձուն : Հեղինակը աշնան յերգեր շունի : Առակցիայի շրջանում՝ նա յերգում էր « Զարթոնքի » յերգերը : Դա բռնված հավատով ասում է, վոր մոտ է լուսաբայրը և սրա հետ միասին նա յերգում է հեղափոխական բնիքայքում տուժած, բանաստեղծական, աքառորդան,

կախաղան բարձրացված մարտիկներին :

Յերրորդ լրիքանը՝ Հոկտեմբերյան հօդագիրության շրջաններու մասնաւորապես այժմ սիրում եւ գործարանը, ինչպես նորափառան՝ նորանարարն .

« Սիրում եմ, սիրում նուս շօգին,

նրա շահ ու ժիոյը, նրա հոգին »:

Աշխատանքը, վորր առաջ բնո եր, այժմ դարձել ե նոգու պարձանք կամ ինչպես ընկեր ԱՏԼԵԼԻՆԸ ե ասում, « պատուի գործ »: Մարդը և մեքենան սիրում են իրար և համերաշխ գործում: Խենթ մեքենան այժմ դարձել ե մարդու ընկերը .

« Նոր գործարանը նման տաճարի,

Ուր սակառնում է հոգին Շանեարի »:

Հակոբ Հակոբյանը հանդիսանում է քաղաքական պատվիրայի կլասիկը: Նրա վուտանավորների մեջ հիմնականն այն է, վոր նա իր բոլոր յերգերը գրել ե քաղաքական անկ ու դարձի կուպակությամբ, կամ ինչպիս ասում են՝ գրել ե քաղաքական առիթներով :

Բանաստեղծությունների այն ժողովաճարներ, վորը Հակոբ Հակոբյանը հրատարակել է 1899 թվին, կա մի վուտանավոր, վորը կրում է « Մեր ցակը մեծ ե » վերնագիրը. այս բանաստեղծությունը շատ բնորոշ ե ապագա հեղափոխությանը իրեն նվիրող բանաստեղծի համար :

Այստեղ բանաստեղծը յերգում է « Ճանր կարիքի » յերգը և խոստանում է ամոքել թշվարի սիրու, լայալի, վոգին. « Յերբ մեր ամրոխն ել մեզ պես ցավ ունի

Յեկ, նրա ցավն ել, մեր սրտին առնենք,

Յերկուսիս դարդը պետք է մեկ լինի,

Յեկ, նրա ցավն ել մեր ցավին խառնենք »:

Ինչպես այս վոտանավորից յերթվում է, բանաստեղծը գրական ասպարեզ ծ իջնում «ամբոխին» այսինքն՝ ժողովրդին հառայելու հաստատ վորոշումով։

Նա բանաստեղծությունների յերկրորդ ժողովաճուն, վոր նրատարակվել է 1905 թվի հեղափոխության ժամանակ, վերնագրված է «Աշխատանքի յերգեր»։ Այս բանաստեղծությունների ժողովաճուն իր վրա կրում է իր դարաշրջանի բոցավառ վոգեվորության կնիքը, «Աշխատանքի յերգեր»-ն այստեղ կապված էն հեղափոխական ընդունումների, բոցավառ տրամադրությունների հետ։ Այս ժողովաճունը մի շատ պերճախոս մոտած ունի՝

«Միրում եմ կոհիվ Ընդդեմ բռնության,

Կովի մեջ ե լոկ իմ մնջորրություն,

Կովեցեք և դուք ։ Կոհեր մաքառման.

Կովով պիտ զունիք դուք յերգանկություն»։

Շատ կարծվոր է նշել «Աշխատանքի յերգեր»-ի պատկերավորությունը։ Բանաստեղծը հեղափոխությունը պատկերացրել է փոթորկի և յերկունքի սիմվոլներով։ Նա այստեղ գրելով իր «Հեղափոխություն» բանաստեղծությունը, փոթորկի պատկերով տալիս է հեղափոխության ցնույնութիւն նկարագիրը։

«Տեսել ես ընկեր ալեկոծումը ահեղ ովկիանի։

Ուր յերկու ալիք, շարժուն սարի պես իրար են վասում։

Առաջին հեղափոխության ժամանակ բանաստեղծի կապր հեղափոխական մասսայի հետ սերտ ե և նա հնարավորություն ե ունենում ստեղծելու մարտական պոեսիայի լավագույն նմուշները, ինչպես են՝ «իմ աշխարհը», «Յերկու ախոյան», «Մեկ ել, մեկ ել», «Հեղափոխություն» և այլն։

Այստեղ նորություն են նաև այն, վոր բանաստեղինը գործառնի բոլոր թերությունները ցույց տալով հանդերձ՝ շետում և նաև նրա կազմակերպչական դերը։ Այստեղ մասնաւում և նաև «Տեսը» միանում է կոլլեկտիվ «Յեսի» հետ։ Ինչպես բանաստեղին եւ ասում «ապագա շենքի հրմաք կռելու համար»։ Ըստ հետաքրքրական և նաև գործադույլի գեղարվեստական նկարագիրը։

«Սուլիջ խրոխտ և ապդանջանող,

Քաղաքանայրի զործարաւաններին գուժում և բանթող,

Յեզ մի վայրկյանում ուր հազար ձեռքեր

Ալիքի նման փոթորկում եյին,

Ու հազար մուրճեր և մեքենաներ

Առյունի նման հոնդում եյին -

Կանգ առան հանկարճ»։

Գործադույլի ժամանակ դասակարգացին կոխվի յեռում եւ, սուլիջը դադար կանչելով կատաղեցնում է կապիտալիստին, կամ ինչպես բանաստեղին եւ ասում «գրասենյակում թագնիած այդ ոճին»։ Վորոր գործադույլը խափանելու համար դիմում եւ կառավարության աջակցությանը։ Այդ բանաստեղինությամբ Հակոբ Հակոբյանը պաշտպանում է ցարիկությունը իորդուակելու անհրաժեշտությունը և հակառակ տրեգունիոնիկությունը, նա կանգնում է լենինյան այն տեսակետի վրա, վոր նա արտահայտել եւ «ինչ անել» իր նշանավոր աշխատության մեջ։

Հենց այս իմաստով խիստ բնորոշ է Հակոբ Հակոբյանի մի քառյակը։

«Հեյ, Զեզ մատաղ, բանվոր տղերք,

Մեկ ել, մեկ ել մի զարկ տպեք.

Մի զարկ տպեք զարի գահին,

Վոր խորտակվի նա հրմնովին»։

Գրական ուղղության տեսակետով պետք է նշենք, վոր Հակոբ Հակոբյանը կյանքը, մանավանդ գործարանի նկարագրության ու ուսուցչությանը: Նա գնում է աշխատանքի պրոցեսի ճշգրիտ պատկերացումը և սրա հետ միասին նրա գնդարվեստորման կոնքրետ նրբանկարը: Որինակ՝ ինչպես և նա նկարագրում գործարանի քուրան:

« Քուրան ե վառվում, փեշում կատաղած
Ամեն անկյունից, վորպես վիշապներ
Կարմիր կրակը լեկուներ հանած՝
Ողջ լուսնով յերկարն ե ծամում –
Ծուփ – Ծուփ շիկանում »:

Հակոբ Հակոբյանը ուսակցայի ժամանակ յերգում է ընկած հերոսներին իր նշանավոր «Մեռան, շկորան» և «Եահատակներ» վոտանավորներով:

« Նրանք մեռան հեղափոխության հիմքը հպարտ յերգելով,
Հիաղթված »: Բանաստեղծը գուշակում է գալիք իններորդ ալիքը: Նա շի վախճնում տիրապետող ուսակցայիր, նա գտնվում է պայքարի առաջավոր դիրքերում և կոչ է անում ցրցած կինզորներին շնուսահատկե, և նորից կովի յեւնել.

Աշողմը նոր դադրան, թեվերն ե պարզում, զուժում փոթորիկ.

Զգայուն ձովը թափով յերազում իններորդ ալիք .

Յեւ մթնոլորտում զասկոտ հրդեհի կայնը բորբոքվում
Հզոր – վիթխարի, անխուսափելի վրեժը կոփվում »:

Տոկումբերից հետո գրած « Շիրկանաչ » ստեղծագործությունը մեր վոռչ գրականության լավագույն գործերից մեկն է: Մեր բանաստեղծը այստեղ պահել է իր յերիտասարդական որերի խանդավառությունը և պատկերացման թափը: « Շիրկանալլը վոռզում է Շիրակի անջոր գաղտերը »

« զորոնք իրենց ճնշած որբա, այրի եյրն, մերկ անապատ.
Այսորից հետ հագնելու յեն, սրբակարու հարսերի պես.

Զուգ-զարդարված խաս ու կանալ,

Թապիշ, մետաքս, զար ու զարբաբ »:

Այդ շրջանի բանաստեղծության մեջ բանաստեղծը շատ
լավ գնազրել է ՀԵՆԻՆԻ դեմքը, ՍՊՈՅՄ նրա գործի ան-
մանությունը: Բանաստեղծը հաջող է գնազրել նաև ՀԵՆԻՆԻ
պինակիցներին՝ ԱՏԿԼԻՆԻՆ. ԿԱՄՈՅԻՆ, ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻՆ. ԱՐԱՐԵԵ-
ՑԱՆԻՆ: Ըստ հօտաքրքրական ժ նաև սովորական գոր-
ծարանի պատկերացումը:

« Յեզ աշխատանք, զոր բեռ եր առաջ.

Զրկանք ու տանջանք,

Այժմ դարձել է նոր մարդու համար

Հոգու զվարձանք:

Մարդը, մեջնան հոգով համերաշին,

Գործուս նև ուրախ.

Կոտմ ու կոփում նոր սերունդների

Ապագան շրնաղ »:

Ինչ կնոտրի մեջ կարելի յե ամփոփել Հակոբ Հակոբյանի
յերգերի գրական արժեքի խնդիրը: Այժմից առաջ այս յեր-
գերը աշքի յեն ընկնում իրենց պարզությամբ: Եմենաբարդ
խնդիրները Հակոբյանը կարողացել է արտահայտել վորոշակի
և կոնկրետ: Պարզության հետ միասին Հակոբ Հակոբյանի
նկարագիրները հշմարտացի յեն: Հիմնականում նա բանեցրել
է ռեալիստական մեթոդը: Նրա յերգերի հրման վրա կարելի
յե պարզել հասկանալ ժամանակակից իրականությունը:
Արա հետ միասին Հակոբյանը վոշ միայն տալիս է իրա-
կանությունը, այլև այս իրականության պարզապես հեռա-

Նկարները : Տաշիս եւ թէ ուր ե գծում այս իրականությունը, թէ նպատակասղակում ունի և այս բաժենում նրա հեղափոխական ոռմանտրիկան այնպայման շատ բան ունի . վոր նման ե Մաքսիմ Գորկու ստեղծագործությանը :

Գեղարվեստորն զատ ուր ե նաև Հակոբյանի նախող հեղանքը Թշնամիների դեմ : Նա կարողացել է շատ հաջող կերպով վարկաբեկել Ճողովրդի Թշնամիներին, տպուկ աղաներին, ցարական բյուրոկրատիային, կուլակներին և այլն :

Մենք վերել խոսեցինք Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության պատկերավորության մասին, տեսանք նրա նշանավոր ալեգորիան, փոթորկի և հեղափոխության համեմատությունը, Վորը մասսաների կոմի ցայտուն համեմատությունն ե, մասսաներին համեմատում ե ովկյանի հետ :

Այս բոլորի հետ միասին կարելի յէ նշել նաև Հակոբ Հակոբյանի մի այլ առանձնահատկությունը՝ բանաստեղծը ընթերցողին համակում ե իր ուժեղ տեմպերամեջութով, վառանավորների մեջ զգացնում ե հեղափոխական տրիբունի շունչը: Դուք ասես թե լաւամ ճք և տեսնում կովող մասսաներին, կովի հրապարակների ազմուկը, հեղափոխական մասսաների ընդվզման թափը և այս բոլորը բանաստեղծը տալիս ե թնդանոթի, փոթորկի և վորոտի ու հեղեղի ալեգորիաներով:

Բանաստեղծն իր պատկերավորության ատաղձու վոշ միայն բնությունից է վերցնում, այլև շատ անգամ աշխատանքի պրոցեսից: Խնչակն վերելքում տեսանք, նա ոգտագործում է Ճողովրդական մի նշանավոր դարձվածք « Յերկաթը տաք-տաք կհեմմէ »: Այս հիման վրա բանաստեղծը գրում է հետեւյալը :

« Կոչ, զարկեք քանի յերկաթն ե տաք տաք

Մուրճը ձեռքներիդ պատրաստ միշտ մնա »:

Հետաքրքրական և մի համեմատություն Հովհաննես
Թումանյանի հետ : Հովհաննես Թումանյանը գրել է իր «Հա-
մերդ» վերնագրով վոտանավորը : Նա այստեղ տալիս ե բնու-
թյան համերգի նկարագիրը : Հակոբյանը տպել է համերգի
նկարագիրը՝ գործարանի աշխատանքի նկատառումով : Այստեղ
ել կա վորոշ որթմիկա և, ինչպես կունաշարսկին կոչու ե
տալիս, Հակոբյանը կարողացել է աշխատանքի որթմիկային
սակեցնել իր տաղաշափական որթմիկան : Որինակ՝ «Զարկ,
զարկ», «Մե՛կ ել, մե՛կ ել» և այլն :

Այս բոլորից գետո պետք ե նկատել, վոր Հակոբ Հակոբյանի
լեզվի մեջ կան գրաբարի հետքեր, որինակ՝ «Արի յելանենք
մենք այս սարն ի վեր . . . Քանզի թշվառի վիշտը քեզ ոտար-
արգելյալ ե, հավք, և այլն :

Այնուհետև պետք ե նշել, վոր տաղաշափության նկատա-
ռումներով յերբեմն վորոշ կրծատումներ ե անում, տալիս ե
միայն բառարմատները, որինակ՝ հաս, սքանչ, հաղթիկ,
պիտ և այլն : Ի հարկե այս բոլորը նրա լեզվի մեջ կորակ շնոր
կազմում և պատահական բնույթ ունեն :

Հակոբ Հակոբյանի լեզվի գլխավոր առավելությունն այն
է, վոր նրա լեզուն մոտ է խոսակցական լեզվին և իր մատ-
չելիությամբ հանդերձ, ոժովան ե ներքին ուժով և որի-
գինալությամբ :

V.

Հակոբ Հակոբյանի պոեմաները՝ «Նոր առավոտ», «Անձներ» և «Աստվածները խոսեցին» մեկը մյուսի շարունակու-
թյունն են կազմում՝ բանվորական շարժման զարգացման
տեսանկյունով : Այդ պոեմաների մեջ շատ նորություններ

կան : Նորություններից մեկն ել բանաստեղծի մոտեցումն ենոց նկատմամբ : Ստելլան մեջշանուհի յե . իսկ Սառան ցանկալի կրնն ե , վորը բանաստեղծի հետ միասին Ծպում ե քաղաքական աշխատանքի :

Պոեմաների մեջ տրված ե ուալ եյանքի ուշագրավ նը-
կարագրությունը : Ռեալիզմի հետ միասին բանաստեղծն ոգտա-
գործել ե նաև հեղափոխական ուստանուիկ ուղղությունը , վորը ,
ինչպես վերեվում ասացինք : Գրչեցնում ե Մաքսիմ Գորկու
վորոշ գործերը :

Նորություն ե նաև գործարանային արտադրության նկա-
րագիրը , բանվորների վիճակը և գործադուլը : Վերջում բա-
նաստեղծը տալիս է վորոշ սոցիալիստական հեռանկարներ .
թեև կոնկրետ հերոս չկա , բայց բանաստեղծի հերոսը մաս-
սան ե : Հակոբ Հակոբյանը իր բոլոր պոեմաները գրելիս նը-
կատի յե առել լիկվիդատորներին և այդ պոեմաների սուր
հայրն ուղղել ե նրանց դեմ : Հակոբ Հակոբյանը լիկվիդա-
տորների դեմ պաշտպանում ե կուսակցության գործունեյու-
թյունը , պաշտպանում ե նրա քաղաքական ղեկավարությունը :

«Հավասարություն» պոեման , վորը նա գրել ե 1917թվի
սկզբում , պատկերում է սոցիալիստական աշխարհը և սոցիա-
լիստական աշխատանքը : «Սոցիալիզմը . — ասում ե բանաստեղծը
— նոր ձև և նոր իմաստ ե տալիս կյանքին» : Այդ պոեմայով
բանաստեղծն ասես պատասխան ե տալիս իր «Նոր առավոտ»
պոտանավորին , իրար հակադրելով նոր և հին հասարակարգը :

Ռեակցիայի շրջանում գրված պոեմաներում աշքի յեն ընկ-
նում Հակոբյանի բարձր հումանիզմը , մանավանդ վերաբերմունքը
կնոց նկատմամբ , վորի դեմ ուակցիան ծառացել եր : Ինչպես
վերեպի ել նկատեցինք ; Հակոբ Հակոբյանի մոտ կրնն ընկե-
ե , սոտեղագործող ե :

Հեղափորական ռումանութիւն մեծ շափով յերեքում եւ Հա-
վասարություն « պոեմայում, ուր նա պատկերում է հետագա
« ուղիալիստական հասարակարգի սաղմերը . վորը պետք է նվաճել
պայքարով : Իես պոեմայի մեջ Հակոբյանը բոլորովին եւ ոտո-
պիստ չե, վորովհանուկ նա ապագայի պատկերացում տալուց
յօնել է Ներկայի սաղմերին : Հիմնականում, պոեմաներում ուս-
լիստական ստեղծագործությունը հաղթող է հանդիսացել . հեն-
այս պատճեռով բոլշևիկյան քննադատությունը ոգտագործել է
այս պոեմաները հմզափորական պրոպագանդայի համար : Այդ
քննադատությունը « Հավասարություն » պոեման Ներկայացնում
է վորպես բանաստեղծի լավագույն գործերից մեկը . վորի մեջ
նա յերգում է նոր աշխարհիր . որ ակատ մարդկությունը պետք է
ապրի անկաշկածդ և յերջանիկ կյանքով :

« Նոր առաջոտակ-ը խոյնը գիրլիսոփայական պոեմա յէ ։ վորի
մեջ հեղինակը Յառացել է սուբյեկտիվիզմի և իդեալիզմի դեմ:
Դրանց հակառակ նա տվել է վոչ թե իրականության մռացոնքը,
այլ կյանքը իր գառնություններով և առաջին հերթին գործա-
րանի առորյան : Այստեղ շատ հաջող է գործարանի և ակաս-
քնության հակագրությունը, վոր հեղինակը տալիս է բանաստեղ-
ծական մեծ շնչով :

« Հավքերի նվագ, գուլ գուլ ազբյուրներ,

Ցեղ վոշ ալ վարդեր .

Չես տեսերի այնտեղ լուսնակ գիշերին,

Լուսաշող ամպեր .

Հոյ եղ պիրահար, զահել արեի

Կրծոտ համբուրներ .

Այնտեղ Տափ տեղ պայման են իրուստ

Յերկաթե սյուներ .

Բաղեղ - խոտի տեղ շանցերի փղուտ

Առզապատճ լարեր »:

« Նոր առավոտ ու-ը սանինիզմի շրջանում իգեալական
սիրա ներբոց և պարունակում իր մեջ սեր այստեղ ներկայապ-
չան և վորապես գործունելության ազդակ մինչդեռ Ասեմբե-
համար սերը սոսկ համույք և հասարակական կոմիտ քար-
շներ միջոց եր: Բանաստեղնը գրվատում է կնոջը, Նրա
մեջ վեր հանելով վոշ թե սեռական կողմը, այս կնոջ բարձր
մարդկային - հասարակական առանձնահատկությունները:

« Նրա գրավիր խոսուն աշքենրիկ,

Յես ամեն անգամ մի բան եմ գտնում,

Մի մրտք հղանում նրա պատկերին »:

Ինչպես տեսնում եք, բանաստեղնը կնոջը շի կրկում նրա
կանացիական հատկությունների, բայց կանացիական հատ-
կությունների հետ մրասին նա կնոջը շի դարձնում հարե-
մական, ինչպես հիմնականում անում եք ուսակցիայի գրակա-
նությունը, ջատագովնելով Վիլհելմ առաջինի հայտնի պա-
հանջները կնոջ նկատմամբ, այն ե՛ երնք պետք է կբաղկի
միայն խոհանոցով, մանկանոցով. յԵկեղեցի գնայով և իր
զգեստներով:

Ինչ իմաստ ուներ նրա « Նոր առավոտ » վերնագիրը:
Այս վերնագիրը իր պոեմային տալով՝ բանաստեղնը ուզում է
հասկանել, վոր մարդկության համար նոր առավոտ և բայց
անում բանվորությունը, վորը կռվի միջոցով, համակամբու-
լով գործարաններում, պետք է նոր աշխարհ ստեղնի հին-
կապիտալիստական աշխարհի ավերակների վրա:

« Նոր առավոտ »-ի մեջ նորություն և նաև նրա նոր
գրական տրապը. Նոր մարդը, վորի գործունելության թե հա-

սարակական և թէ քաղաքական նպատակները մի կատարյալ հայտնագործություն երին նայ գրականության մեջ։ Յեկ կար մանալի շե, վոր այս յերկր գովաբանվեց սուրբի լիստական քննադատության կողմից։

Նորություն եր նաև «Կարմիր ալիքներ»-ի թեման, վորը տալիս ե բանվորական կոչք սուր զենքի նկարագիրը։ Այդ սուր զենքը՝ գործադույն ե։

«Ալիքներ»-ի մեջ Նորություն ե նաև հեղինակի մոտենամը դեպի կինը։ Այդ պոեմայի մեջ բանաստեղծը յերգում ե սուրբալիստ աղջկան։ Վորը սիրածի հետ գնում ե գործարան և լճվում աշխատանքի։

«Հավասարություն» պոեմայի մեջ Հակոբյանը տալիս ե սուրբալիստական քաղաքի բնութագիրը։ Հետաքրքրական ե կույց տալ։ Թէ ինչպես ե նա իրեն պատկերացնում սուրբալիստական հասարակարգը, առանձնապես սուրբալիստական քաղաքը։ Ամենից առաջ հեղինակը տալիս ե քաղաքի արտաքինը՝ «Բազմահարկ» շենքներ։ Վորոնք նայում են, ինչպես հեղինակն ե ասում, «տիտանի նման»։ Գործարանները շրջապատված են պուրակներով և նաղկանոցներով։ Այնուհետև հեղինակն անցնում ե քաղաքի ներքին կյանքի պայմաններին։ Ընշասիրության և քաղցր փոխարեն տիրում ե յերջանիկ աշխատավորական կյանքը։ Տեխնիկան հառայում ե վոչ թէ գործակուրեների թիվը շատացնելու համար, ինչպես բուրժուական կարգերում, այլ նա խթանում բանվորական ազատ ժամանակը յերկարացնելու։ Տիրող կարգերի հիմնական հատկանիշը՝ հարային սեփականությունն ե, սուրբալիստական աշխատանքը։ Քաղաքացիները բոլորն անխոր աշխատավորներ են՝

« Իրար հավասար , և մեկը հազար ,
Մեկին , ամենքին իրար հավասար
Ու հազարն է մեկ՝ և մեկը հազար»:

Բանաստեղծի ուշադրությունը գրավում է նաև Նոր սերնդի դաստիարակության գործը .

« Տներն այստեղ բյուրեղից են վողջ ,
Այստեղ Ֆլուս են գեղ մանուկների
Մի սերունդ առողջ » :

Արեւն , ինչպես յերեվում ե , այս տները դպրույներ են :
Հետաքրքրական ե նկատել , վոր Կապիտալիզմից դժոխ սուրացիզմին անցնուած Հակոբյանն ըմբռնում ե ըստ հենթ-նի - արտադրության միջուները ընդհանուրի սեփականությունն են և բաշխումը կատարվում ե ըստ յուրաքանչյուրի աշխատանքի :

Պետք ե նկատել , վոր Հակոբյանի պոեմաների մեջ շեղտված ե գործարանի հեղափոխականացնող նշանակությունը : Ինչպես յերկաթը քուրայում , այնպես ել գյուղացին գործարանում փոխվում ե : Այդ պոեմաների մեջ նկատվում ե նաև գրական մշակույթի ուսումնական բնույթը : Շատ հնագույն բանական ե նաև կուսակցությունների պայքարը . ինքը բանաստեղծը խիստ կերպով խոսում ե անար- խիստների և անհատական տերրորի գետ :

Անալիզմի հազարանակը յերեվում ե Հակոբ Հակոբյանի պոեմաների մեջ նաև այն ժամանակ , յերբ նկարագրում ե բուրժուական քաղաքի սոցիալական հակառակությունը : Բուրժուական պալատներն ու բանվորների ներքնահարկները :

Այդ բոլորը նկատի առնձնով՝ վարժանալի չե , վոր Հակոբյանի պոեմաները գովել են այնպիսի մարդիկ , ինչպիսիք

հՀ Ապանդարյանը և Ստեփան Շահումյանը : Սուրեն Սպան-
դարյանը գրում է « Նոր առավոտ » -ի մասին . « Մեր առ-
ցեկ ե տաղանդավոր հայ հեղինակի և թարգմանչի նոր զորմուր :
Իհաւ հեղինակը պատկանում է այն սակավաթիվ , յեթե շասենք
միակ , հայ պոետների շարքին , վորոնք կաղուց հրաժարվել
են ազգայնական թմբկահարող թեմաներից և հայ գրականու-
թյան և պոետիայի մեջ մտցրել են բոլորովին նոր . համա-
մարդկային բովանդակություն կրող մոտեցումներ : Հակոբ-
յանն առաջինը հայ գրականության մեջ խոսել աշխատա-
վոր ժողովրդի թշվառության , տանջանքների և ձգտում-
ների մասին : Նրա նոր ստեղծագործությունը՝ « Նոր առա-
վոտ » -ը պատկերացնում է անհատի անձնական հգտում-
ների բաղիւումը հասարակականի հետ : Առավելապես հաջող
են և գունագեղ պոեմայի այն մասերը , ուր սինթետիկ
կերպով նկարագրում է ժամանակակից ֆաբրիկաները , հան-
քերը , բանվորական աշխատանքը , նրանց տառապանքը ,
նրանց ոյժը և նրանց հույսերը » :

Նույն « Նոր առավոտ » պոեման նկատի առնելով՝
Ստեփան Շահումյանը տալիս է մեր բանաստեղծին պրո-
լետարական աշխատանքի և կռվի յերգչի բարձր տիտղոսը :

Հայ քննադատներից մեկ ուրիշը՝ Հովհակիս Սոլոմյանը՝
« Նոր առավոտ » -ի մասին գրում է . « Այս պոեման՝ նոր
առավոտ է բայ անում հայ գրականության մեջ » : Պետք
է նկատել նաև , վոր մեր որերում բանաստեղծ Խվետիք
հսահակյանը , խոսելով « Նոր առավոտ » պոեմայի մասին՝ այն
համարում է հայ սոցիալիստական առաջին և հաջող պոեմը :

Հետ-հոկտեմբերյան պոեմաների մեջ միանգամայն հաղ-
թանակում է սոցիալիստական ռեալիզմը և բոլորովին :

կարևոսալի շե, վոր խորհրդային շրջանում գրչան " Ծառավան-ները խոսեցին " պոեմը մեծ ընդունելություն գտավ բանվո-րական մասսաների կողմից : Այդ պոեմայի մեջ դրված են սովորական շինարարության մի քանի ֆակտեր, վո-րոնք ստացել են զեղարվեստական պատկերացում - որինակ՝ ջրանոց փորձը, ցանքսի կամպանիան, մեքենաներ Նորո-գելը, գյուղի և քաղաքի հակադրության վերացումը ևայլն :

Մենք հատկապես պետք ենք խոսենք " Շիրկանալիք " և " Կոխովստրոյի " մասին : Այդ յերկերը նշանակալիկ են նաև այն կողմից, վոր դրանք վոչ միայն ելեկտրիֆիկա-ցիայի սովորական և տեխնիկական բարեւումներն են հարապատ տալիս, այլև հեղինակը այդ յերկերի մեջ կա-րողացել է Նոր աշխատանքային խանդավառությանը տալ հա-մապատասխան տագաղափական յերանգավորում : Նա պատկեր-ների կառուցման մեջ ստեղծում է յուրահատուկ յերաժշտա-կանություն : Բերենք այս իմաստով մեկ նմուշ .

« Դու, Շիրկանալ, վոր հազարանց քրտինքների միջին բուսար նրանց քրտինք գետեր շինան դարձար խորհուրդն աշխատանքք Դու, վոր հազար հազարների քլունգների յերգը լսած՝ Առատության հիմքը շուրթիդ հիմք ես դնում մի Նոր կյանքք :

Փիդիստիայական իմաստով Հակոբ Հակոբյանի պոեմաների առանձնահատկություններ այն են, վոր նա առաջին պլանի վրա չի քաղում իր հերոսների հոգեբանական պատկերա-ցումը, այլ նա աշխատում է լիրիկական ակոմպանիմեն-տով ընթերցողին վարակել իր հեղափոխական տրամադրու-թյուններով և կենսահայեցողությամբ :

Պոեմաների մեջ պայտուն կերպով սուցադրվել են բան-վորների հոգեբանության մի քանի շտրիխները . որինակ՝

համերաշխալցունք . Միաբանությունը . ինտերնակրօնականը ,
ժուժկալ վերաբերմունքը դեպի բնության յերեսութերը .
փորոնց բանվորը հսկում և ողղություն ե տալիս իր աշխա-
տանքով : Դրա հետ միասին , Հակոբյանը նկատել է բան-
վորական հոգերանության մեջ բանվորի ռեալիստական
կենսա հայացողությունը և ամեն տեսակի միստիկայի բա-
կակայությունը : Հակոբյանը զատ ճիշտ կերպով նկատե-
ե , վոր գիտակից բանվորի մեջ առկա յե վոչ թե ռեֆոր-
միստական , այլ հեղափոխական տակտիկայի թերումը :

Լենինը պատճառաբանում է հեղափոխական տակ-
տիկայի գերազանցությունը ռեֆորմիկմրց հետեւյալ
տողերով . « Բանվոր դասակարգին ձեռնուու յե , - ասում է
Լենինը , - վոր բուրժուական - դեմոկրատական վերանորոգում-
ները ընթանան վոչ թե ռեֆորմիստական , այլ հեղափոխա-
կան ուղիով , վորովհետեւ ռեֆորմիստական ուղին դանդաղ-
կոտության և քաշքշուկների , Տողովրդական որգանիզմի
մեջ փրադ մասնի դանդաղորեն տանջող մահացման ուղին է ;
Հեղափոխական ուղին արագ , ավելի անցավագին , փրոդ մա-
սնի արագ հեռացման և միապետության նկատմամբ ավե-
լի քիչ վիզող և ավելի քիչ վգուշություններ պահանջաղ
ուղին ե (Լենին - « Յերկերի Տողովանու » 8-րդ հատոր , եջ 58 ,
ռուսական հրատ .) :

Յերբ վոր գուք կարդում եք Հակոբյանի « Ազգիտատորի
Շուշնչութեականագրական պատմվանքների Տողովա-
նուն , տեսնում եք , վոր բանաստեղին պոեմաները նայրե
ր նայր քաղցան նն իրական կյանքի ընդերքից : Այդ
պատմվանքների մեջ Հակոբյանը ամենից շայտուն կերպով
տալիս ե 1905 թվի հեղափոխության նկարագիրը և սրա

Ներ միասին հատկապես իր պղոպագանդիստական աշխատանքների ուրիշագիծը : Հակոբյանը գրում է . « Կազմակերպչական մեջենան (այսինքն կուսակցությունը) յերբեք աւնպես ուժգործեն , արագ չեր աշխատան , ինչպես այս թվին . գործադուլութիւն թափը յերբեք այնքան չեր թեվավորվել , ինչպես այս թվին , և կուսակցությունների իրար դեմ ունեցած յելույթները և բանավէճերը այնքան հախուռ , այնքան ճակատագրական շերին յեղել , վորքան գարձյալ այս թվին՝ հունվարի 9-ից հառո : Յեվ դրա համար եւ բոլոր ներքին հարկերում աշխատողներս հեղափոխության մանկաբարձր դեր ենինք ստանձնել , և սպասում ենինք ընդունել , նոր մանկան ձնունդը՝ Աղատությունը » :

Հակոբ Հակոբյանն այնուհետեւ պատմում է իր պղոպագանդիստական գործելությունից մի քանի դեպքեր , վորոնք կապված են յեղել կամ ձերբակալվելու , կամ սպանվելու վտանգի հետ : Շատ հետաքրքրական է անլեզարդ գրականության տարածման միջոցառումները , գաղտնի ժողովներ գումարելու տեխնիկական պայմանները , և ղեկավարելու բոլշևիկյան գործելակերպը : Այսպես , որինակ , բանաստեղծը գրում է . « Արա նրա զերն եւ խոթում անլեզարդ գրականությունից ժնեցի ո Խոկրանն , « Յուրաքանչյան » , Թիֆլիսի « Պրոլետարիատի կոմիսը » , « Բրձոլան » և այլ բազմաթիվ բրոցուրներ - պատմականի , սովորականի , մատերիալիզմի և դասկարգային կոմիս մասին , վորոնք ֆաբրիկայի նման տակու եր կովկասյան բոլշևիկների գործադոր տպարանը » :

Շատ հետաքրքրական է նաև գավառական բանվորության վիճակը , հատկապես Գանձակի գրաշարների գործադույր նկարագրությունը և այն պահանջների թվարկումը ,

կոր կը առնեք պետք եւ Եթրկայացնելին տպարանատիրովք .” Բա-
յազերում են .— գրուս եւ Հակոբյանը , — կոր Միակած համե-
րաշխ գործադուլը Միայն կազատագրի այն ստոկացուցիչ
պայմաններից , կորոնց յենթակա են նրանք յերկար տա-
րիների ընթացքում . պետք եւ 16 ժամկա աշխատանքը փո-
խի 8 ժամով , պետք եւ տպարանատիրով ընտանիքի հա-
մար բակարի գետից հերթով ջուր կրելլ Միանգամայն
կերացնել : 20 կոպեկից մինչև 60 կոպեկ որակարձը պետք
եւ կերանել 80 կոպեկից մինչև 1 մաներ 20 կոպեկ :
Պետք եւ տերերից պահանջել Քաղաքավարի կերաբերմունք
և այլն : Բանաստեղնը խոսուս եւ նաև այն մասին , թե
քանզորները ինչպես սերտ կապերով կապչած են յեղել
իրենց ագիտատոր բանաստեղնի հետ և մանավանդ գա-
վառացի բանզորները . վորոնք նրան մտերմորեն « Ակուք
դայի » եյին անվանում :

« Ազիտատորի հուշերից » Կենսագրականպատմվաճքները
մի շատ կարեվոր գոկումենտ եւ Անդրկովկասյան բոլշե-
վիկների պատմության համար և սրա հետ միասին պետք
է նշել այս յերկի նորությունը . վորպես մի խռառովանու-
թյուն Հակոբյանի կողմից իր անձնավորության . թեավո-
րության և խառնվաճքի նկատմամբ : Որինակ , շատ հու-
շից եւ այն նկարագրությունը , վոր տալիս եւ բանաս-
տեղնը , թե ինչպես եր պարական վորքը գնդակահարում
ցույցի յելած բանզորությանը .

« Հանկարծ գոռուս են հրացանները , համապարկերը ,
մեր գլխավերում լսվում եւ գնդակների վզպոց , խոճա-
պով վազում են , կոչ , աղաղակ , լազ , շրկան խառնվել
են համապարկի հետ . կանգնել եմ , նայում եմ փողոցին ,

յերեխայի պես հեկեկում եմ դառնագին և անզոր»:

« Եղիտառորի Տուշերիկ » պատմվածքները կարծվոյ են նաև պարզելու համար Հակոբյանի պրոպայի առանձնա- հատկությունները: Ինչպես իր բանաստեղծությունների մեջ, այնպես ել այստեղ՝ Հակոբյանը սուր կերպով հեզնել գրու: յերբ մենշեվիկները պնդում են, վոր իրենք թվով շատ են, Հակոբյանը « Սասունցի Դավիթը » հիշեցնող մի համեմատու- թյուն է բերում: « Ճիշտ ե գրում ե բանաստեղծը, - մենք քանակով քիչ ենք, բայց վորակով անհամեմատ քարձը: Մեր առվակները իրենց բյուրեղյա, արագ հոսանքով մեն- շեվիկյան հոտած ճահճիկ ավելի կենսատու, ավելի առող- ջարար, ավելի նպատակահան կուսակցություններից մեջին, վորը կոչվում եր « ՊԱՐՏԻՅԱ ՊՈՐԱԾԿԱ »: Նրա անդամ- ները, - գրում ե Հակոբյանը, - շորերը փոխած գորոդո- վոյներ, ծպտյալ շինովնիկներ և հարբեցող ինվալիդ կամ ծեր թոշակառուներ են միայն: Խաչ ու խաչվառով, չարի ու սրբերի պատկերներով յերեվացել են նրանք պոպերի առաջ- նորդությամբ »:

Թե գյուղացիների մեջ պրոկլամացիան, թուցիկների ինչքան ժողովրդականություն եին վայելում 1905 թվի հե- ղափոխության ընթացքում, այդ մասին մի պերճախոս փաստ ե բերում Հակոբյանը: Մի բատրակ աշխատելու ժամանակ, յերբ հարկած է լինում մեծ քիչիկական ուժ, այդ ուժը անզանում է պրոկլամացիա:

« Պրոկլամացիա » - ների տարի յեր 1905 թիվը, - ասում ե բանաստեղծը: Գյուղացին ոգնության ե կանչում « Պրոկ- լամացիա » - ի պրությունը :

Բնորոշ ն նաև այն պարագան, վոր մի քանի պատկեր-
ներ և նմանություններ բանաստեղծը հորինում է գյուղա-
կան կյանքի հանգամանքները հաշվի առնելով, որինակ,
ասում է՝ «Հրացանի զարկից վազողները նման են հղեմից
փաթջող, վախեցան անասունները կամ դաշտում լոկոմոտիվի
ձայնից խրտնած հորթուկների»:

VI.

Հակոբյանը հայտնի յէ հայ գրականության պատմության
մեջ վոշ միայն իր ինքնուրույն գործերով, այլև թարգմա-
նական աշխատանքներով: Նրա թարգմանությունները, ինչպես
և ինքնուրույն յերգերը՝ հայ գրականության մեջ նորության
ու թե իրենց նյութով և թե իրենց կատարումով և այս հան-
գամանքը նկատի առնելով բոլշեվիկյան քննադատությունը ու-
շադիր վերաբերմունք ե սույց տվել վոշ միայն Հակոբյանի
ինքնուրույն ստեղծագործություններին, այլև թարգմանական աշ-
խատանքներին: Այսպես որինակ՝ Սուրեն Մպանդարյանը
«ԿՈՊԵЙԿԱ» թերթի մեջ խոսելով Հակոբյանի մասին,
քանաստեղծին անվանում է տաղանդավոր թարգմանիչ:

Հակոբ Հակոբյանը տեսնելով, վոր հայ բանվորներն իրենց
յերթերի, համախմբումների և խնդութների ժամանակ շո-
նեն սեփական յերգեր, վորոնք հեղափոխական բնույթ ո-
նձնան, ձեռնարկում ե 1901 թվին բանվորների համար մի
շարք հեղափոխական յերգներ թարգմանելու աշխատանքներին:
Դետք ե անպայման նշել Հակոբ Հակոբյանի անդրանիկ
թարգմանությունների ագիտացիոն նշանակությունը: Նա հա-
յացրել է մի շարք հեղափոխական հիմներ՝ ինչպես որինակ՝
«Ինտերնացիոնալը», «Վարշավյանիան», «Մարսելիովը»,
«Թաղման քայլերգը», և այլն:

Այս բոլորը նա թարգմանել եւ . Վորապեսպի Շայ թահվորներին ապատի ազգական յերգերից և նրանց սովորեցնի հեղակու- խական քնույթի յերգեր , պարկ , մատշելի արտօն ոյտությամբ : Անպայման ոտքի մեջ ճառայություն եր հեղափոխության գործին :

Հակոբյանը, Խղա-Նեղրիի թարգմանություններ եւ արեւ
1902 թվին:

Բանաստեղծութին մի նամակով շնորհակալություն եւ հայութում Հակոբյանին նրա կատարած « հրաշալի » թարգմանության համար : Ինչպես յերեցում եւ իտալացի բանաստեղծունի Խղա Նեղրիի նամակներից , նա կարդացնել եւ տվել հայերեւ թարգմանու- թյունը և նկատել , վոր թարգմանության մեջ իր յերգերի որթմիկան և յերաժշտականությունը պահպանվել եւ : Յեզ իսկապես , Հակոբյանի Խղա Նեղրիի կատարած թարգմանու- թյունները մի ժամանակ բեմերից արտասանվում եյին , որի- նակ՝ « Վողցույն քեզ կարիք » և « Աշխատել ես դու » վո- տանափորները .

« Հափշտակված դու ինձանով , կրքու սիրով տողորկած ,
Ճերմ համբույրներ , գրկախառնումն սպատում ես փոխադարձ ,
Փափագում ես գուրգուրվելու , տիրանալու իմ սրտին ,
Կարոտում ես թարմ , կուսական մատաղ սիրո թովշանքին :

Խղա Նեղրին արեվմտա- յեվրոպական այն ինտելիգենտներից եր , վորը նկատում եր մի կողմից աշխատավորության ճանր աշ- խատանքային պայմանները և մյուս կողմից հղիացան բուրժո- ակիայի այլանդակությունները , այնուհետև թե ինչպես պրոլետա- րիատի մեջ ցատում եւ առաջ գալիս դեպի կապիտալիս- տական կարգերը : Ի հարկե , նա հետեւողական դասակար- գային պայքարի , կովի արտահայտիչը շե և փրկությունը

սպասում և « Հոյակառի խելքի և մտքի առպետներից »:

Բայց յոր տաղանդի և գրական ռեալիզմի պատճառով
բանաստեղծութիւնը կարողացել է մատր դնել վերքի վրա և
տեսնել իրականությունն առանց շպարի, թեպետ և նրա
մեջ մեկ-մեկ Ծայր է առնուց բարոյական վերահնության
պրոպագանդան, վորով բարեգործաթյուն է քարովում:

Այսուհետեւ նահասակ դարձան

Հայր Շամար քո յեղբայրն է ընկած:

Դա ասում է Աղա Նեգրին մեծատան զավակին « Հրդեհ
հանքերում » իր բանաստեղծության մեջ, տուրք տալով Ռիխարդ
Իեմելի « գրավարժության սոցիալիստիկ », վորո զերմաներն
կողվում է Ամերիկայի համար:

Այն տարին, յերբ Հակոբյանը մտնում է կուսակցության մեջ,
1904 թվին, թարգմանում է, ավելի շատ փոխադրում է Ռո-
բերտ Բյորնսից հետեւյալ տողերը.

« Հարուստ իշխանի նվաճող տժիկ

Տես, շվարիթնաս - ամենիկ առաջ.

Հարստությունը չե՞վոր ընկեր է

Անապնվության - ամենիկ առաջ:

Ամենիկ առաջ, ամենիկ առաջ

Մեկ աշխատանքի վորդկերանց համար -

Նրանց ժապավեն ու զուգը տիսմար,

Ծիծաղելի յե ամենիկ առաջ »:

Զարմանալի շե, վոր Բայրոնը, անգլիացի հոշակավոր բա-
նաստեղծը, գրավել է Հակոբյանի ուշադրությունը: Բրանդեսը
գրել է. « Ով վոր դժգու է յեղել իր միջավայրից, նա իր
ուշադրությունը դարձրել է Բայրոնի վրա »: Հակոբ Հակոբ-
յանը թարգմանում է Բյորեյի վոտանավորը Նվիրվան Բայրոնին:

Ինչով ե գրավել այս բանաստեղծությունը պրուեսարական
պոետ Հակոբ Հակոբյանի ուշադրությունը։ Գյութեն ասում է
Բայրոնի մասին։

« Դու թաշում եյիր անարկել թափով,
Հեռափոր վայրեր հեղքում, սլանում,
Դու ասում եյիր խորին պահանջով,
Տիրող կարգերը իրենց որենքով »։

Դուք ե նկատեզ, վոր Հակոբյանը այնպիսի յերգեր ե թարգ-
մանում, վորոնց հեղինակների աշխարհայացքը դեմքնքայ չե-
րեն, այսպես որինք թարգմանչական գործերի մեջ անգամ
նա կ'ողը դրվագում ե իբրև հավատարիմ ընկերոջ թե՛ կյան-
քի, թե՛ կովի դաշտում։ Մինչդեռ բուրժուական փրկիսովա-
ները կ'ողը պատկերացնում են կովի դաշտում։ Կովող ամու-
նու վերքերը բուժող, տղամարդու վերքերը կապող, Հակոբյանն
իր թարգմանությունների մեջ, ինչպես և ինքնուրույն գործե-
րի մեջ՝ կ'ողը և տղամարդուն կովի դաշտում աշխատակից-
ներ ե համարում։ « Դրոշակ » վերնագրով բանաստեղծու-
թյունը Վրաստիթեր թարգմանում է 1907 թվին, որ բան-
վորը կովի դաշտում հերոսի պես ընկնում ե դրոշակը
ձեռքին, վորո Նրանից հետո վերցնում ե կինը և ապա
ինքն ել ընկնում արթաքամ։

Յեզ գու, քույրիկ, այդ նեղ ժամին վրա հասար,

Նրան իսկոյն փրկեցիր,

Ամբոխի մեջ նորից հպարտ պարզեցիր։

Տեսա յես քեզ կորյունի պես խոյալով,

Ձգտում եյիր դեպի առաջ ամբոխի հետ

գրոհ տալով,

Մինչ վոր ընկար, վորպես և յես ...

Համ բնորոշ են քաղաքական ռեակյալի շրջանում Հակոբ Հակոբյանի կատարած թարգմանությունները։ Այդ 1905 թվականից հետո յեղած այն ռեակյալի շրջանն եր, յերբ շատ ինտելիգենտներ փախչում եյին դեպի բնությունը և հասարակական, քաղաքական կյանքի հանդեպ տաճում անտարբեր զգացմունքներ։ Հենց այդ ժամանակ Հակոբ Հակոբյանը թարգմանում է Վեյնբերգի մի վոտանավոր ճովին նվիրված, վորի մեջ պատմում է այն մասին, թե ինչպես վհատ բանաստեղծը նորից թե՛վ է առնում ճովի փոթորիկը դիտելուց հետո։

Այդ թարգմանությունը Հակոբ Հակոբյանը կատարել է 1911թին։

Բայց յերբ իմդիմաց ճովը դշրշաց անհուն նավալով -

Յեվ առյուծային անվեհներ թափով -

Գոհար ալիքներ խրոխտ համերգով յերգեցին հանկարծ՝

Յերգը գաղակոր վեհ ազատության -

Յերգը ահարկու հսկա բնության -

Կորը կռվելով տիրում է կյանքին -

Փոթորկեց խեղոյն՝ թնդաց իմ հոգին -

Թոթափեց յես սթափված նորից կործանիչ դատարկ -

Մեղկ փոքրոգության բեռը խայտառակ -

Յեվ իմ թշնամուն համառ ու հպարտ -

Մարտի կանչեցի առաջվա նման խրոխտ ու հպարտ -

Նոյն ռեակյալի շրջանում Հակոբ Հակոբյանը թարգ-

մանում է մի այլ բնորոշ վառանավոր Տարասովիկ, նոյն-

քան բնորոշ վերնագրով՝ « Ծիծաղեցեք »։ Տեակյալի

շրջանում հեղափոխությունից հրասթափված վորոշ ինտե-

լիգ ննտներ քարոզում եյին Տոլստոյականություն, « մի

կայ հակառակ շարին » սկսքունքը, քարոզում եյին թշ-

նամու նկատմամբ ներող լինել, առհասարակ լինել հաշտ
ու խաղաղ. ըմբուստակումը, ընդկվումը համարում ենին
ավելորդ կովարարություն: Հակոբ Հակոբյանը Տարասո-
վիկ առաջ իր այս թարգմանությամբ բոլորովին հակա-
ռակ տեսակետը արտահայտեց: Ահա թե ինչ է գրում նա.

Ձեր թշնամու վրա սրտանց
Ծիծաղեցեք կովի ժամին,
Իսկ թե մեռնեք վերքի խոցված՝
Ծիծաղեցեք այնպես սրտանց,
Վոր սարսոր ձեր թշնամին:

Բանվորության հետ միասին Հակոբ Հակոբյանի ուղա-
դրությունը գրավել է նաև գյուղացիությունը, հատկապես
ազրարային խնդիրը: Ինչպես հայտնի յէ Անդրկովկասի
պատմությունից, բանվորական շարժումն այստեղ ավելի
շուտ զարգացել է արեւյսան Անդրկովկասում, այսինքն
Աղբեջանում և Անդրկովկասի արևմտյան մասում, ինչ
Կրաստանում: Վերջինում, ճորտերի «ազատագրութիւն» հե-
տո, հողագործ գյուղացիության հոծ մասսաները շուկա նե-
վեցին. քաղաք յեկան գյուղացիների թիվը շատ ավելի մեծ
էր, քան ցարական գաղութը տնտեսապես հնարավորու-
թյուն ուներ նրանց աշխատանք տալ: Հենց սրանով եղ
վատացավ բանվորների և գյուղացիների զիճակը: Բան-
վորների կապը հողագործության հետ պատճառ դարձավ
նաև այն բանի, վոր ցամք աշխատավարձը չարիք յեղավ
նրանց համար: Պատմական այս իրադարձությունները
արձագանք գտան վոչ միայն Հակոբ Հակոբյանի ինքնու-
րույն ստեղծագործությունների մեջ, այլև նրա թարգ-
մանշական գործերում: Նրա ստեղծագործության մեջ ճշդ-

իրուս և այն սրամիր իրուքը, թե քաղաքի քաղաք դար-
ձագ, յերբ հողից պրկահ զյուղացին պրոֆիլիոնաւ,
այսինքն ժառանգական բանվոր դարձակ:

Բացի շափաճուրից ։ Հակոբ Հակոբյանը արել է նաև
արձակ թարգմանություններ, այդ թարգմանություններից
հիշենք մի քանիսը: Հակոբյանը Երախիս Գորկուց թարգ-
մաննել է նաև Հունաշարսկու մի նշանավոր հոդվածը՝
«Գեղարկեստը գեղարկեստի համար, թե կյանքի համար»,
թարգմանել է նաև մի ագիտացիոն բրոցյուր այն մասին,
թե ինչպես պետք է զյուղացիները հող ձեռք բերեն և այլն:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից մի տարի առաջ
Հակոբյանը թարգմանել է Եմիլ Վերհարնից մի հատված,
վորի մի ութնյակը շատ բնորոշ է:

Ահա և նա, նաֆթի շատրվան,

Մոայլ շերտերը հարուստ հանքերի,

Աղմուկն ու ժխորը հաշվետների,

Վորին ճանաշ է ամբողջ Յեվրոպան:

Ո, վոսկի, վոր նա գանձում է անհագ,

Յեկ քաղաքներում արբած, խելահեղ,

Թշվառ գյուղերում, մաշող գործի տակ,

Արեի յերկրում, ոդում, ամեն տեղ:

Հակոբ Հակոբյանը իբրև թարգմանիչ, ինչպես ասել
ենք, նման չե այն թարգմանիչներին, վորոնց համար թարգ-
մանությունը սոսկ վոճի վարժություն է: Վոշ: Նա թարգ-
մանում է այնպիսի հեղինակներին, կամ այնպիսի թա-
շաստեղծություններ, վորոնք իրեն հարազատ են, թե աշ-
խարհայացի և թե ապրումների կողմից: Նա պատկա-
նում է վոյ թե Ժուկովսկու տիպի թարգմանիչներին,

այլ եւրժութունի տիպի թարգմանի, ներբին : Խելպես մենք
վերհվում տեսանք . Սուրեն Մպանդարյանը շատ հավանել
է Հակոբ Հակոբյանի թարգմանությունները . պետք է իր-
բառակել , վոր եկետիք իսահակյանը ևս իր մի նոդկա-
ծի մեջ գովեստով է խոսում Հակոբ Հակոբյանի թարգ-
մանությունների մասին , հատկապես Այդ նեղորիկ արած
թարգմանությունները բանաստեղծը համարում է հայողվան
զործեր :

VII.

Հակոբ Հակոբյանի կրած գրական ակդեկությունների
խնդիրը դնելով՝ պետք է նկատի ունենանք , վոր նա թեև
մեր ամենաինքնուրույն բանաստեղններից մեկն է , բայց
նա ևս ունեցել է իր գրական ուսումնառության շրջանը
և ընդհանուր առմամբ գնացել է ուսու . և արևմտա-յեփ-
րոպական գրողների բաց արած ճանապարհով : Այս իմաս-
տով հետաքրքրական է տեսնել նախ՝ ուսու . գրականության
մեջ պրոլետարական պոելիայի ընդհանուր ընթացքի պատ-
կերը և ապա արևմտա-յեփրոպական բանվորական հեղի-
նակների հիմնական թեմատիկան :

Յերբ վոր մենք ուզում ենք դիտել ուսու . պրոլետարա-
կան պոելիայի անցման ճանապարհը՝ մենք նկատում
ենք , վոր այս պոելիայի առաջին ետապն այն շըր-
ջանն եր , յերբ բանաստեղնները՝ յերգում եյին բան-
վորների ամենանձանը կացությունը , զորմարաններում
կրած նրանց տանջանքները , վատթար ապրուստը , ընդ-
հանրապես նրանց դժգոհությունը իրենց վիճակից ևուշի :
Այդ շրջանում ուսու բանվորական գրականության մեջ

Նկատվում եր վորոշ թշնամական վերաբերմունք դեպի՝
արևյունաբերական քաղաքը։ Այնուհետեւ այս նարողնի-
կական ազդեցությունը հաղթահարվելու բանվորական յեր-
գիշների մոտ, մարքսիստական աշխարհայեցության ներ-
դորհությամբ։ Իռու բանվորական գրականության կար-
գայման յերկրորդ ետապն այն շրջանն է, յերբ բանա-
տեհծները ուժեղ թափով յերգուտեն պրոլետարիատի և
բուրժուազիայի հակադրությունը, յերբ նրանց մոտ դասա-
կարգային կորիվը դառնում է նրանց ստեղծագործու-
թյունների հիմնական առանձնյալը և նրանց մեջ մեծ խան-
դավառությամբ խոսում են ապագա հաղթանակի ակնկա-
լությունը։ Այդ հաղթանակը տեղի յէ ունենում հոկտեմ-
բերյան հեղափոխության ժամանակ, վորոյ հետո պրո-
լետարական պոետները մասնակցում են սովորական
շինարարությանը և գովհերգում այդ աննախընթաց շինա-
րարությունը։ Նրանց յերգերում առաջ հնչում եր բա-
յասական վերաբերմունք դեպի կյանքը, դեպի բուրժու-
ական առորյան, իսկ այժմ նրանք սիրով են լցված
դեպի խորհրդային հասարակարգը, դեպի սովորական
յերջանիկ կյանքը։

Յնչորոպական գրականության մեջ պրոլետարական
պրեսիան առաջ ե յեկել նախ՝ Անգլիայում, հատկապես
շարտիսական շարժման ժամանակ։ Նոյն պրեսիան Ֆրան-
սիայում ուժգին թափ առավ 1848 թվի հեղափոխության
ժամանակ։ Նոյն թվին նավալվում ե Նման գրական շար-
ժում նաև Գերմանիայում։

Վորոն ե այդ պրոլետարական բանաստեղծների
հիմնական թեմատիկան։ Ամենուրեք բանաստեղծները

տերգուց եյին բանվորների Նյութական անտանելի կարիքը,
նրանց անողոք շահագործումը և աշխատուց եյին գույք
շարժել դեպի բանվորը : Ի հարկե, սրա հետ մրասին ար-
ձարձում եյին իրենց գասակարգային կռվի գիտակցության
գաղափարները և նշուց կռվի միջոցով հաղթանակելու ուղին:

Իրեն խոշոր հայ բանաստեղծ .Հակոբ Հակոբյանն ամենից
առաջ սերտ կապ ուներ հայ գրականության հետ և նա
խորապես կապված եր հայ գեմոփրատական պոեզիայի հետ:
Ինչպես ասեցինք՝ սիսալ և այն տեսակետը, վոր կտրում
է Հ.Հակոբյանին հայ գրականության պատմության ընդ-
հանուր շղթայից և նրան համարում մրայն ոտար ազգե-
ցումյունների արգասիք : Վոշ մրայն հայ գրավոր գրակա-
նության, այլև հայ բանվոր .Ժողովրդական, գրականության
հետ սերտ կապ և ունեցել Հ.Հակոբյանը : Այս բանի համար
մենք ունենք Շենք իր, մեր բանաստեղծի, մի անկեղծ խոս-
տովանությունը : Նա իր առաջին ուսուցիչը համարում է
առաջին հերթին Ժողովրդական բանաստեղծությունը՝
Ժողովրդական բանաստեղծներ Մայաթ-Շովային և Միսկին
հուրդուն : Նոյնպես և Նալբանդյանի ազդեցության մասին
խոստովանում է ինքը բանաստեղծը .Նալբանդյանի մահվան
վաթսունամյակի առթիվ գրում է « Ակատն աստված » վոտա-
նավորը (Նալբանդյանի հիշատակին):

Ինչպես բանաստեղծի կենսագրությունից հայտնի յէ,
դեռ աշակերտական նստարանի վրա նա տարվել է Միքա-
յել Նալբանդյանով : Վերջինիս « Ակատն աստված » վոտա-
նավորը ցնող տպագորություն է թողել նրա վրա, յերբ
առաջին անգամ կարդացել է : Ծխական դպրոցում յեղան
ժամանակ, — գրում է Հակոբյանը, — ձեռքս ընկալ նալ-

բանդյանի պատկերը, շուրջը լուսանկարված և Ազատն անօտ-
փած » վոտանավորը, վորը ամբողջովին արտագրեցի և սիրելով
Նալբանդյանին և այնուհետեւ այդ լերգը դարձակ բոլոր
յերգերից ամենասիրելին : Ինչպես մենք գիտենք, Հակոբ
Հակոբյանի ստեղծագործությունները առաջին շրջանում
կրում ենին աշխատավորական - գյուղապիտական բնակուու-
թյուն . հենց նոյն այդ շրջանում Հակոբ Հակոբյանին այ-
դպէս ժամանդյանի գետնիքատական ոճաւուկութիւններուցիւ-
քայի Ֆողոքրդական բանականացներից . աշուղներից, բանա-
կանուականներից . Նաւրանդյանիկ՝ պետք ե տաել, վոր Հակոբ-
յանի սկզբնական քրջանում գրան բանաստեղծությունների
մեջ նկատվում նաև զնուգնանենես Հովհաններյանի աշդե-
չություններ, մանավանդ այն դեպքում, յերբ բանաստեղծը
նկարագրուում է

Դյուշացու քայֆայման պատ-
կերը : Այդ դեպքում անկամ վոհի կայու և տարիս Հովհաննե-
նես Հովհաններյանի ակդեկտթյուններ Հակոբ Հովհանների
պատկանում : Ազգնակ՝ Հակոբ Հակոբյանին եւ, ինչպես Հով-
հաննես Հովհաններյանիր, խոսում ե գյուղացու Բիծոյի մա-
սրին : Հակոբ Հակոբյանը խոսուանում է Ենակ Մաքսիմ
Քորկու ստեղծագործության բարերար ազգեկությունն իր
վրա : Յեկ իսկապես, ակներեց ե Մաքսիմ Գորկու շունչը
բոլոր այն դեպքերում, յերբ Հակոբ Հակոբյանը տայրիս
և հեղափոխության արեգորիան՝ փոթորկի պատկերացումով:
Բոլոր այդ դեպքերում մեր բանաստեղծը զտնվում է պրո-
լետարական հանձարեղ հեղինակի և Արկունակիւն և ուժու-
թերի յերգիւ ակդեկտթյան տակ :

Իր գրականության ուսումնառության շրջանում Հա-
կոբ Հակոբյանը շատ սիրով կարգացել և ուսումնասիրել և

նաև այնպիսի յերգիշների . ինչպիսիք են Բերանձեն և
Նեկրասովը : Հունաշարսկին հատակ կերպով խոսում է
Վերնարնի և Հ. Հակոբյանի կապի մասին : Հակոբյանի
յերկերի ոռոսական թարգմանություն առաջաբանում Հու-
նաշարսկին մեր բանաստեղծին անվանում է « հայկական
Վերնարն » : Հունաշարսկին պնդում է , վոր Վ. Երնարնի
պես Հ. Հակոբյանի ձեզերե իլ մոտենում են ապատ շա-
փանոյի : Թե՛ Հակոբ Հակոբյանի և թե՛ Վերնարնի մոտ
աշխատանքի որթմոր կենդանի յերաժշտություն ե ստեղծում :

Յերկու հեղինակներն եւ իրենց հոյսերը կապել են
բանվորության հաղթանակի հետ : Բայց այս բոլորի հետ
միասին Լունաշարսկին տեսնում ե նաև հիմնական
տարբերություն : Դա ասում ե . և մինչդեռ Վերնարնը սոսկ
ուղեկիու ե , Հ. Հակոբյանը բոլշեվիկ բանաստեղծ ե ո :
Քննադատներից լուսանք նաև յերկու հեղինակների մասին
են խոսել . վարոնոց սրբեւ ե Հակոբյանը : Առաջինը Ոգարեն
ե , յերկրորդը՝ Խեց Խեցրին , վարիկ , ինչպես գիտենք , Հ.
Հակոբյանը բազմաթիվ թարգմանություններ ե արել : Լու-
նաշարսկու կարճիքը նման է Ստեփան Շահումյանի կար-
ճիքին , վորովհետեւ , ինչպես հայտնի յէ Հակոբ Հակոբյանի
կենսագրությունից , Շահումյանը մի նամակի մեջ հայտնե-
տ Հակոբյանին . վոր իր , Շահումյանի կարծիքով Հ. Հակոբ-
յանը՝ ունի « Վերնարնի զիզր » :

Այդ բոլոր ազդեցությունները Հակոբ Հակոբյանի հա-
մար սանրութիւն տեղ էն ծառայել , վորով նա բարձրա-
ցել ե դեպի ինքնուրույնություն : Այդ բոլորն ապասուցելու
համար արևմտա-յեղոպական գրականությունից մի որինակ
բերենք . Ֆրանկ Մերինցը Գյորենի կրած ազդեցության մա-

սին խուելով՝ գրում է. — Գյորեթի բանաստեղծական յերգերը, վորոնք Հոմերոսի վոգով են ստեղծված (Վերթերը, Հերման և Դորետեյան) պատկանում են նրա ստեղծագործության թագի ճաճանչափայլ մարգարիտներին, վորովցետեղ դրանք ամբողջապես, մինչև վերջին թելը, իրենց նպուխայի հողի մեջ էն թաղված: Ինչպես հայտնի յէ, Վերթերի լույս տեսնելուց անմիջապես հետո հերինգը նկատեց, թէ ուկիս վեպը անհնարի կլիներ հին Հունաստանում»: Յերրեմն մի սխալ կարծիք եւ շեշտվում, թէ ազդեցության տակ գտնվելը հեղինակի համար պատվաբեր չի, վորովհետեւ հեղինակը ասես թէ՝ միշտ մնում երենթակա վիճակում: Մինչդեռ գրականության պատմության մեջ բազմաթիվ փաստեր կան, վոր վորոշ հեղինակներ, շնայած այս կամ այն հեղինակի, ազդեցության տակ են յեղել, բայց շատ հաճախ գերազանցել են այն հեղինակներին կամ այն աղբյուրներին, վորոնչիկ նրանք ազդվել են: Այսպես, որինակ, Պուշկինի քննադատները մի շարք փաստեր են բերում, վորոնք չույց են տալիս, թէ Պուշկինն ազդվել է, բայց միաժամանակ գերազանցել է իր աղբյուրներին:

Սիսակ կլինի Հակոբ Հակոբյանի կրած ազդեցությունները սահմանափակելի հիշաներով: Պետք է հիշատակել նաև մի խոշոր ազդեցություն, վորու նա կրել է 1905 թվի հեղափոխությունից: Այս հեղափոխությունը, ինչպես ասացինք, մեծ լիցք է տվել մեր բանաստեղծին: Պետք է շեշտել նաև հատկապես Սուրեն Ապանդարյանին և Ստեփան Շահումյանին, վորոնք իրենց նամակներով, բանաստեղծի հետ ունեցած իրենց շփումով, նրա համար ճառա-

յել են իբրև վազեվարության ակդակներ:

Դպրով Հակոբ Հակոբյանի թողած ակդեկությանը հայ գրականության մեջ, պետք է ազդենք մի անձնարտություն, վարն իրեն թույլ և տվել Վալերիյ Երյուստիք՝ սիրայի խնդրութափիա ստանայով իր խորհրդատուներից: Երյուստիքն ամենից առաջ հիմնադրամում է Ծուշանիկ Կորդինյանի անունը և ապա պատում, թե Կորդինյանի բաց արած ճանապարհով ընթառութեան Հակոբ Հակոբյանը: Ի հարկեւ աս հիշտ չի և պետք է ասել Մրանեցամայն սրտ Շակառակը, վոր Ծուշանիկ Կորդինյանն է գնացել Հակոբ Հակոբյանի բաց արած ճանապարհով, ինչպես մինք այդ կտեսնենք, յերբ Կիսոսենք Շ. Կորդինյանի ստեղծագործությունների մասին:

Պրոլետարական գրական նոր սերունդը, խորհրդային սկսնակ բանաստեղծները վոգեվորդներն Հակոբյանի պոեզիայով և սկսել են նրան նմանվելով՝ յերգել պրոլետարիատին և գործայտները: Անադատների մեջ գտնվեցին մարդիկ, վորոնք հարվածեցին խորհրդայիննոր բանաստեղծների այդ «հակումը ոտիսկ մեկ մոտ - գրում և այդ քննադատներից մեկը. - մեր խեզն և քարքարում հայրենիքում ինչ և տեսնում պոտոր և մանավանդ Յերեկանում, Արովյան փողոցում կամ Գյումրիում: Զավեցածական Ֆ հնջում, յերբ լսում ես այդ վայրերում ապրող և շնչող պատներից գործարանային կամ կալութային յերգերը»:

Հոդվանը գրված է Հայաստանի Խորհրդայնացման 5-րդ տարեդարձին, այն ժամանակ, յերբ աստիճանաբար ցարական նախկին գաղութը աշատագրվում էր իր

կուսական ագրարային բնույթից և թեմակոխում ինքուսարիս-
ալ ագրարային յերկիր գառնարու ուղին։ Կուսական թյան
քաղաքականությունն այս ուղղությամբ աճշայման վողե-
կորել և խորհրդային բանաստեղծներին և նրանք. հա-
փշտական այս բոլորով. վողջունում են մեր յերկրի այս
նոր կարթոնքը և վերանձնությունը։

Բանաստեղծը վոյ միայն պետք է յերգի տեսութաս-
տեր, այլև նկատի մոտիկ գալիք։ Նույնիսկ հեռավորը.
վորք հիմնականում հնարավոր է, և այս իմաստով վորինչ
կազմական բան չկա, յօթե մեր բանաստեղծները 1925
թվին Յերեվանում կամ Գյումրում նստան յերգում ենին
գործարանները. նրանք շեն սխալվել. այսու մեր մայրա-
քաղաքը և Հենինականը մեր յերկրի առաջավոր քաղաք-
ներն են, վորոնց մեջ Տաղեամ և սույրալիստական ճախ
արդյունաբերությունը։ «Իսկ գործարանները և կազող ներլ։»
վորոնք կռահեն, և յերգել, են մեր վաղկան գոշակ պոետ-
ները, գրանով իսկ ցույց են տվել վերջիններս, թե իրենք
Հակոբյանի պահանջան «արի պոետները, գարի պոետներն են։

VIII.

Ի՞նչ գրական ժառանգություն ենք ստացել, Հակոբ Հա-
կոբյանից. այդ խնդիրը դնելով՝ պետք է ասել, վոր բանաս-
տեղծը մեր ուշագրությունն ամենից առաջ գրավում է
իրեն հեղինակի տիպ։

Առաջն Ռուանը Գորկուն անվանել և բանաստեղծ և միա
ժամանակ գործի մարդ։ Հակոբ Հակոբյանի «տեղագործու-
թյունը ևս, ինչպես և Մաքսիմ Գորկունը կրել է ցայտուն
արտահայտված քաղաքական և գրական-բանակովական

բնագործություն : Հակոբյանը միշտ կրտսությամբ կովել
է կյանքի և գուականության մեջ թշուզ խորհ հոռանք-
ների դեմ : Յեկ որա նետ մրասին , նա գրական նոր կայ-
րեր պատրաստեցր իր սեպու : պարտքն և Շամարել : Նա
կարողացել է կապել իր հետ սկսնակներին և դառնայ
նրանց ուսուցիչը և սիրովել նրանց կողմբ :

Ինչպես Հ.Հակոբյանի կենսագրությունից հայտնի յէ,
Հոկանմբերյան հեղաւրսիսությունից անմիջապես հնոտ Հա-
կոբյանը կազմակերպեց «Դարբնոց» անունով պրոլետարա-
կան գրականության ստուգիա : Բայց դա , իհարկե՛ , ինդրի
մի կողմն է : Կա և մյուս կողմը : Դա այն է . վոր սկսնակի
համար սովորելը , կրական ուսումնառությունը , դեռ բայս-
կան չի . նա Հ.Հակոբյանի պես պետք է կարողանա աերտ
կերպով կապել կյանքի և մասսայի հետ , տագորվի այն
սիրով , վորի մասին կրել և Շիլերը : Նա ասում է . «Պրե-
լու կիրքը իմ մեջ ուժեղ է և կրակու , ինչպես առաջին
սերը » :

Հակոբ Հակոբյանի եսթետիկ քննադատներից վուշանք
հատկապես շեշտել են նրա տենդենցիով լինելը : Այս առի-
մով շպետք է մոռանալ յերկու հանգամանք . Նախ՝ Ենթել-
սի խոռքը , վոր նա ասում է Շիլերի «Ոեր ի խարդավանք»
պիեսայի մասին : Այդ պիեսայի գլուխուր արժանիքը ենթել-
սը համարում է այն , վոր դա գերմանական գրականության
մեջ առաջին քաղաքական տենդենցիով լրաման է :
Յերկրորդ՝ Հ.Հակոբյանի տենդենցիովությունը յերրեք չի աղա-
վաղել իրական կյանքի ճշմարտությունը , վորովհետեւ բա-
նաստեղին անպայման հիմնականութ կիրառել է ուսուրի-
մի մեթոդը : Վերջին հաշվով նրա մոտ հեղափոխական

ոռմանտիկան ձուլված եր սովորական ոճաշխմբ հետ:
Բանաստեղծն ինքը խոստովանելէ, թէ իր բոլոր ապրում-
ները ունալ կյանքի արժագանք են կամ ինչպես ասում ե-
պատկերավոր կերպով - «իրականության պրիզմայի միջին են
ծագած»:

Հարկավոր Յ հրցատակել նաև Հակոբ Հակոբյանի լեզվա-
կան կուլտուրան. «Ճենց գրիշ բռնելու առաջին որբի. - ասում
ե հեղինակը, - խոսափել եմ բարձրագուշ, խճճված, գրժ-
վարամարս, ճռամ վունք գործանությունից և նոր գրտակ-
ցության յեկան հայ բանվորության հետ խոսել եմ պարզ,
հասկանալի և մատշելի լեզվով: Այս պահանջը դրել ե-
մեր անմահ ուսուցիչ ԼԵՆԻՆԸ և, կարծում եմ, իս նպա-
տակին հասել եմ լիովին»:

Այդ ինքնագնահատումը անպայման ճիշտ է. ինկապես
ասած՝ Հակոբ Հակոբյանի լեզուն պարզ է: Մաքսիմ Գորկին
և շատ խոշոր նշանակություն ե տպել հեղինակի լեզվին:
«Գրականությունը նախ և առաջ լեզվի արվեստ է, - ասում
ե Մաքսիմ Գորկին, - և որեմն ով վոր դեռ լրիվ չի տի-
րապետում լեզվի արվեստին, նա գրող կամ բանաստեղծ
չի, այլ սկսնակ, վորր ուսումնառությամբ հաղթահարե-
լու յե այդ խոշնդուր և ճանապարհ ե հարթելու դեպք
գրականությունը»: Մաքսիմ Գորկին սկսնակներին առա-
ջարկում է իր «Հիմներատուրնայա ուշորած»-ում կրա-
սիկների հետ միասին ուսումնասիրել խոսակցական լե-
զուն և այդ միջոցով հարստացնել սեփական վոճքը:
Մաքսիմ Գորկին գրողի ամենամեծ արժանիքը համա-
րում է ուշագիր վերաբերմունքը դեպի գրականությունը,
կամ յերիտասարդ գրողների համար - սովորելու պատ-

բաստակամությունը : Պետք է սովորել՝ ինքնուրույն բան
պրականությանը տալու համար : Այդ իմաստով շատ բնորոշ
է նաև Տոլստոյի մի դիտողությունը, վոր նա արել է մր-
ջակ գրող Բաբորիկինի նկատմամբ : Տոլստոյն ասում է .

— « պետք է գրել վոյ թե Քաղաքավարությունից ստիպված,
ինչպես գրում ե Բոբորիկինը, այլ ներքին կուտակված
կգաղմանքները թերեվացնելու համար » : Տոլստոյը մի այլ
առիթով ասում է . « Ինչպես վոր մարդը չի կարող իր
հայրը նույզը արել, այնպես ել պետք է գրողը նման հար-
կադրությամբ գրի » և վոյ թե Քաղաքավարությունից դրույած :

Մենք տեսանք, վոր Հակոբյանի անձնավորությունը,
Նրա գրական ստեղծագործությունը հասկանալու համար՝
շատ կարևոր նշանակություն ունի : Մինչդեռ յեղել են
քննադատներ, վորոնք ժխտել կամ թե թերագնանատել
են նեղինակի անձնավորության նշանակությունը՝ նրա
գրական ստեղծագործությունը հասկանալու համար : Այս
քննադատներից մեկն է Պերեվերգեվը, վորը նման թերա-
գնահատություն և ցույց տվել : Նա ասում է . « Յեթե
պատկերների սիստեմը պայմանավորված է սուրալ-անտե-
սական որինաշափությամբ, այս քննադատի ուսումնասրու-
թյան տեսադաշտից բնակ դուրս է մնում նեղինակի անձ-
նավորությունը » : Այդ տեսակետը հրմնականում սիսաւ է .
Ինչի ամենին անձնավորությամբ բացատրելը իդեալիկմ
է . ապա ամեն ինչ ոբյեկտով բացատրելը և սուբյեկտը ան-
տեսելը վուրդար ասցիութիւն է : Ենթեև գրել է « Անրդ-
կային հասարակության կարգակումը տարբերվում է բնու-
թյան կարգացումից հենց նրանով, վոր բնության մեջ
գործում են կոյր տժերը, իսկ պատմության մեջ՝ գրտա-
կան մաքրքից » :

Հակոբյանի անձնավորությունը ամենից շատ գնահատել է նրան լսող և կարգապող մասսան։ Ժողովորդը նրա մեջ տեսնել է իր յերկարամյա պայքարի և հաղթանակի յնրացին։ Ինչպես գիտեք, ժողովորդը մեծարել է Հ. Հակոբյանի մեջ ամենից առաջ նրա անհաջողությունը թշնամիների նկատմամբ, այն հանգամանքը, վոր Հակոբյանը միշտ արվեստը հառայեցրել է ժողովորդի ապագայի համար։ Ժողովորդը մեծարել է նաև նրա մեջ յեզան սովորականական իրանցավառության մզումը և կյանքի աեալիստական արտացոլումը։ Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից առաջ նա ասել է.

« Յես յերգեցի հորը հալող ծանտ բռնտքյան,

Յես քրապուցը նորեկ կյանքի գեղեցկության։

Այդ բալորից հետո, իհարկե, զարմանաւի շի, վոր Հակոբյանի վատանավարները խորհրդային մեր դասագրքների պարբեր են կազմում։ Առանձնապես կարեվոր են ուսումնական թագավորություն նոցատակով այն վոտանավորները, վորոնց մեջ նաև տալիս և նախահոկտեմբերյան բանվորների աշխատանքի պայմանները, այսինքն « գործարանը », « Կաթսավարը », « Պղնձահանքում » . « Յերկու ախոյան », « Հուսարացին » . և « Թարբերին » :

Այդ յերգերի հետ միասին շատ կարեվոր պատմական և գնդարկեստական նշանակություն ունի նրա անմոռակ « Նոր առավոտ » պոեմը, վորի մեջ բանաստեղծը մարգարեական սրատեսությամբ ներկա տիտուր պատկերներին հակադրել է գալիք նոր զարունը։ Հ. Հակոբյանը իր պոեմայի մեջ գրում է.

« Ահա իմ մուսան տեսա յես նորից,

Տանջված անցյալի ճանր յերկութիւն
Պոետից ճնշեց կյանքի նոր զարուն,
Մի պատկեր սիրուն »:

Իդեական այս հարստության հետ միասին շատ կարե-
վոր է նշել Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության գե-
ղարվեստական արժեքը: Նրա ձեռքով դրվել ե այն առաջին
հիմքը, վորի վրա հետագայում բարձրացած խորհրդային
գրականության ամուր շնչքը: Բանաստեղծն ինքն իր մասին
համեստորեն ասում է. — « Ետք առաջին անշուր, անպայմուն,
պրոլետարական սավը, ինպրովիպակրան հնարեցի մրայն,
թող նրանք (այսինքն խորհրդային գրողները) ստեղծագործներ
պրոլետարական սիմֆոնիաներ »: Սակայն այս սիմֆոնիա-
ները ստեղծագործնուն համար ինքը բանաստեղծը նույն
խորհրդային պոետներին որինակ ե տվել իր նշանավոր
« Վոլխոստրոյ »-ով, « Բոլշեվիկ և Շրբկանուն-ով » և
« Ձորագետում »-ով :

Գրական ժառանգության հրեական խնդիրն այն է,
վոր անցյալի լավագույն արժեքները յուրապներով, սպու-
դի պես հձեռով ժողովրդի ստեղծագործության անմեռ
կենսական հյութերը, սկսնակ բանաստեղծը նորության
զգացմունքի հետ միասին ձեռքից բաց շթողնի պատ-
մական զգացմունքը: Նոր ճանապարհներ կարելի յե
գտնել, յերբ մենք հինը լավ գրտենք: Այս իմաստով
անպայման ճիշտ ե կլասիկներից սովորելու լուսնովը:
Այն, ինչ վոր « Թրավորա »-ն ընդհանրապես յերիտ. կադ-
րերի ժամանակում կարելի յե վերագրել նաև գրական-
ությունը. « Այդ յերիտ. կադրերը մեր յերկրում հանդիսա-
նում են սույնալիստական շինարարության մեջագույն »

նպատակը, նրանց աճեցրել և ենթուրի Առաջինի կուսակ-
ցարքաւոր, իրեն աշատ և զարացատ մարդկանց, իրեն
իրենց հայրենիքի պատրիուտների, վարոնք իրենց կյանքի
մեջ շեն զկայել կապիտալիստական շահուգործական ծանր
ճնշումը »:

Իր կյանքի վերջին տարբերութ Հակոբ Հակոբյանը
մի բառով իշխ է ունեցել - տեսնել Շամաշիարհային 76-
զափորաւությունը.

«Մահ, ինձ մի տանի:

Մի կորչ վօրդին, կորչը զայիք
Թող վարեմ ուրախ, մեռնես զուս Շուտք
Համաշիարհային իններորդ ալիք
Թող հին մարտիկին իրա մեջը ձևու՞»:

Հակոբ Հակոբյանի պոեզիայի լավագույն տրամադրությա-
ները մտել են խորհրդային գրականության մեջ իրենց
սուրբարևական կուլտուրայի վուկյա ֆոնդի արժեքներ։
Մանավանդ, անցել և նրա հեղափոխական լիրիկմը և
հայ պետքիայի բառապաշտի ճոխապումը՝ Ժամանակա-
կրկ ֆաղաքական կյանքից առան Եթորիկայի գործածո-
թյամբ։ Այդ իմաստով նա այսոր ել մնամ և իրեն կե-
ղարվեստի ուսուցիչ և գրական վարդետ։ Ենթուոյ և
նաև նրա դերը իրեն մարտիկ։ Նա պայքարել է նա-
զանաշրջմի և սպեսիֆիկմի դեմ։

Հակոբ Հակոբյանի գրական, քաղաքական եվույն-
ցամեկ կարելի յե պայպարետ՝ հետեւյալ յերկերը իրար-
ժետեսկից թվարկելով. « Եամուս և Ղեցրաթ », « Արի պո-
ւու, դարի պուտ », « Հեղափոխություն », « Մեկ ել մեկ
ել ու մերժուած շնորհուու, և Յես ձեզ ասում եմ », « Մա-

քառուման Խամին և, « Նահատակները », « Հոգեստ սոխակուց », « Քաղաքը », « Ինչպայիններին », « Եղիսատանքի յերգը », « Կարմիր գրունը », « Նոր առավոտը ». « Վոլխովստրոյ », « Բոլշեվիկ և Շիրկանալը », « Լենինգրադ », « Պետրոպավլովսկ », « Բագու », « Գյանջա » և « Թիֆլիս »:

Ինչպես այդ թվարկումից յերեվում է, Հակոբ Հակոբյանի ստեղծագործության հիմնական ժանրը քաղաքական միրիկան է, վորով նա դարձել է սոցիալիստական ռեալիզմի պիոները հայ նոր գրականության պատմության մեջ :

Վ. Հադիմիր Մայակովսկին իր Ժամանակակից բանաստեղծներին դիմելով ասել է . « Խսա ինձ, դարձրել ես քո վոտանավորները, կամ ձգտել ես դարձնելու, դասակարգային կենք, հեղափոխական կենք »:

Հակոբ Հակոբյանի վոտանավորները մի քանի տասնամյակների ընթացքում յեղել են և մնում են նաև հետագայի համար իբրև դասակարգային կենք, իբրև հեղափոխական կենք պրոլետարիատի ձեռքին : 1905 թվին նա ճիշտ է գուշակել Ռուսաստանի ապագան և այս գուշակությունն անպայման ճիշտ է նաև վողջ աշխարհի ապագայի նկատմամբ .

« Յես ձեզ ասում եմ, կգա այնորը .

Յերբ իրավակուրկ ամեն մի բանվոր
իր աշխատանքի կդառնա տերը և ակատ ուրախ
կապրի բախտավոր :

Յես ձեզ ասում եմ, մոտ ե այն որը ,

թող ստրուկներին թվա այդ յերակ-
նրան կհասնի կովոյ բանվորը »:

- 76 -

Այդ և Նման յերգեր այժմ հնչում է ֆաղբշտի ընի
տակ տառապող բանվորների բերանիք : Բանաստեղծը,
ասես, գերեզմանից նրանց վոգեվորում է, ասելով իր հե-
տեւյալ վոգեշնչող տողերը :

« Ծառ Ես գիտացել՝ գիտացիր եմ .

Յեղբայր սիրելի .

Հավատ ունեցուիր հազթիթ վերջնական,
Այսոր շե, վաղը քոնն ե ապագան » :

Բոլոր հրտերները և տուսուրիները այդ բանի
սպում են և հենց այդ պատճառով Յեղիշե պատմա-
գրի ասանի պես տառապում են « Արջք որ Յամագանք
ի վախճանել շնչույն հոգրագույնս կովրն » :

891.99(09)

S - 54

ԳԻԱԸ 2 Ռ. 50 ԿՈՄԵՆ

[In 506]

2233